

Italijanska zasedba Sorice (II.)

(Odlomki iz župnijske kronike,
ki jo je pisal župnik Janez Mikuž)

1920–1921

Na začetku leta 1920 so bili Italijani v Sorici že dobro leto. Uradno so jo zasedli 29. novembra 1918. Do 25. novembra 1918 so prišli posamezni italijanski oddelki do Podporezna. 29. novembra se je v Sorici naselila prva italijanska kompanija (četa). Center vojaštva (poveljstvo, skladišče, častniška menza) je bil v Spodnji Sorici. Poveljnik in kurat sta stanovala v župnišču. En oddelek vojske je šel v Ravne, drugi pa v Zgornje Danje. Konec decembra so prišli v Zgornjo Sorico še gorski topničarji in postavili topove na Rotku, proti Soriški in Danjarski planini, utrdili pa so tudi Grofov grič. Do konca leta 1918 so se zamenjali trije poveljniki kompanije, Duce, Bartolucci in Fava. Konec januarja 1919 so Sardince zamenjali alpinci, bataljon *Spluga* z Milanskega. Kompanije so šle ena v Sorico, druga v Ravne, tretja k žagi v Podporezen in četrta v Zg. in Sp. Danje. En oddelek je šel iz Raven na Gladki vrh. Marca so prišli še *arditi*, napadalni oddelki italijanske vojske, prvega maja pa trije novi alpinski bataljoni, sestavni del 52. alpinske divizije. *Monte Bericco* je šel v Zabrdno, *Val d'Adige* je ostal v Davči, *Vicenza* pri Pohmanovi žagi v Podporeznu, *Pieve d'Cadore* pa je čakal na Petrovem Brdu, kjer je bilo tudi poveljstvo divizije. V Sorici je ostal še bataljon *Spluga*. Orožniki so bili v Podbrdu, financji pa v Sp. Sorici. Avgusta so odšli splugovci, na njihovo mesto v Sorico je prišel *Val d'Adige*, ki je ostal do oktobra. Tedaj jih je zamenjal bataljon *Pieve d'Cadore*.

Do avgusta 1919 je bila v Julijski krajini vojska uprava, nato civilna. Upravno in sodno je občina Sorica spadala pod Tolmin.

Po okupaciji Sorice so se prebivalci začeli navajati na nove razmere. Omejeno gibanje zaradi vojaške oblasti in bližine demarkacijske črte je predstavljalo slabo stran, možnost zaslužka s tihotapljenjem v kraljevino SHS in obratno oziroma prodajo lesa in živine v notranjost Italije pa dobro stran zasedbe. Med čakanjem na rezultate mirovnih pogajanj z Italijo kronist predstavi dilemo Soričanov glede tega, katera država bi bila zanje boljša, Italija ali Jugoslavija. Tisti, ki so ostali čez mejo v novi državi, so tarnali nad pomanjkanjem in blagrovali Soričane, ki so živeli precej dobro. Italijanov večina Soričanov ni prenašala, ker so bili okupatorji, ker so se obnašali superiorno, čeprav so na vseh področjih zaostajali za domačini, pa tudi njihovega tako drugačnega značaja niso marali. Vendarle jih je mikalo blagostanje, ki so ga

uživali – sicer res bolj zaradi posebnega položaja obmejnega kraja kot zaradi dobrega gospodarskega položaja Italije. Ko so Sorico končno priključili Jugoslaviji, se je še vedno zdelo, da je bil položaj Soričanov nekoliko boljši od položaja tistih, ki so bili v novi državi od njenega začetka. Samo z menjavo lir so lahko dobro zaslužili, nekaj drvarjev je šlo celo delat na italijansko stran. Župnik je komentiral: *V dobri valuti prejeti plačilo pa živeti v Jugoslaviji, gre sijajno*. Drugi so nanje gledali z nekoliko zavisti, zato je mogoče opravičen predsodek Soričanov, češ da jih gerent, doma iz Zalega Loga, *zmeraj tlači, kjer le more*.

Časopisi o razmerah v Sorici niso poročali. Italijansko zasedeno ozemlje so omenjali večkrat, toda v glavnem večje kraje, od Postojne do Kranjske Gore, Rateč in Bele Peči. V Slovincu in Slovenskem narodu so pod rubrikami »Vesti iz okupiranih krajev« oziroma »Iz neodrešene Jugoslavije« ali »Neodrešena domovina« poročali o posameznih (ne)pomembnostih s teh področij. Na izrazito pristranske in še cenzurirane novice se seveda ne gre zanašati, jih je pa zanimivo prebirati. 23. februarja 1919 je Slovenec poročal, da so Italijani za tri dni zaprli demarkacijsko črto od Brennerja do Reke. Vest je prišla iz Žirov, kjer so jo Italijani objavili v nedeljo pred tem. Časnikar se je spraševal, kaj naj bi to pomenilo, v župnijski kroniki zasedene Sorice pa ta ukrep sploh ni bil opažen.

Leta 1920 so časopisi veliko pisali o tihotapljenju ob demarkacijski črti. Kontrabantili so s tobakom in živino. Žurnalisti so se zgražali, ker so se posla lotile tudi ženske. Februarja so Katarino Čemažar iz Davče, ki je tihotapila tobak (vsitega je imela v krilu), potem pa še s kamnom napadla nadpaznika na carini v Železnikih, obsodili za tri mesece ječe.¹ Meseč dni pozneje so orožniki pri Zalem Logu ustavili štiri oborožene tihotapce. Dva sta se vdala, druga dva pa pobegnila in streljala na orožnike. Enega tihotapca so orožniki v samoobrambi ubili.² Spopadi so se dogajali po vseh okoliskih hribih, podobno se je godilo na Jelovici in pod Blegošem. To je izzvalo v Slovincu razpravo *o tihotapstvu in njegovih eventuelnih posledicah*. Avtor je ugotavljal, da so *vsí taki žalostni dogodljaji ... posledice pohlepnosti zapeljive valute*.³ Nakazal je najbolj črn scenarij razvoja ob meji: razmah tatinskih in roparskih tolp, ki bodo prenašale moralno pokvarjenost na mlajši rod. Tako skrajnega razvoja pozneje ni bilo, lahko pa v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, v Enoti v Škofji Loki med spisi sodnega arhiva najdemo številne »kriminalne« zgodbe iz obmejnih krajev iz poznejšega obdobja, ko tihotapljenja še zdaleč ni bilo konec.

Le ob umiku italijanske vojske iz Sorice se je oglasil nekdo, verjetno soriški učitelj, ki je v Slovincu opisal dogodek. Piše: *Vendar smo enkrat odrešeni. Že od novega leta smo pričakovali, da pridejo Jugoslovanci gori, pa zastonj, zato ni čuda, da je marsikdo že zmajeval z glavo, dokler jih ne vidim, nič ne verjamem. Preteklo sredo so pa prišli vozniki po prtljago laških financarjev in so jo zvečer odpeljali, za slovo so še sitnarili, kje da je dvojezična laško-slovenska tabla: Trg Viktorija Emanuela. V četrtek zjutraj (2. junij) ob 6. pa so žalostni odšli. Ijudje so začeli razobešati zastave, ki so jih imeli skrite in jih niso lahi pobrali in raztrgali. Ob 11. se pripelje avtomobil z zastopnikom deželne vlade gospodom svetnikom dr. Andrejko in majorjem Andrejko in Markovičem, možnarji so pokali, pred vasjo je bil sprejem, šolska mladina s trakovi in zastavicami v narodnih barvah je klicala: Živijo Jugoslavija. Okoli 1. ure*

so prišli orožniki in carinarji s trobojnico, z njimi pa zavedni narodni veljaki iz doline. In to naši ljudje, od katerih smo bili ločeni več kot dve leti in pol. Ob tej priliki se je nabralo za Jugoslovansko Matico okoli 500 K. – Lahki so se umaknili že par ur preje ne celo do Petrovega brda, imajo še zasedenih pet hiš blizu razvodja. Upamo, da bo to le začasno in da nam ne odščipnejo porezenskega pašnika in pa znaten del soriške planine, ker to bi bila nedogledna škoda za tukajšnje živinorejce. – Planinska vas Sorica je sedaj jugoslovanska.

LETO 1920

Routar

Routar je imel pastirja iz Kobariskega, za naprej ga ni prosil, pa ga denuncira, da je kradel Lahom žico. Preiskava sledi, poberejo mu stare koče in nekaj avstrijske žice. Samega pa peljejo na muli na Petrovo brdo, tam ga poreltnik udari v obraz. Iz Trsta ga reši Materžčeva, ker najjame zagotovnika.

Podhočar

Sosed Podhočar noče prodati gozda nad hišo, razlika med ponudbo in zahtero je 10.000 Lir. Lahki mu obesijo na vrat preiskavo, pa vendar ne iztaknejo ničesar obtežilnega.

Izpraševanje

Pri velikonočnem izpraševanju svarim in prosim vse, da naj ne nore in da naj se obnašajo dostojno – dekletom povem, da naj ne računajo na to, da bodo šle na Laško, saj tam je tudi dosti take robe.

Ženitovanja

Na ohceti pridejo zelo radi oficirji, še bolj pa tiše navadni vojaki. Dobro je bilo, če so bili porabljeni častniki, potem se vojaki niso upali zraven, še godbo naroče iz Podbrda, da jim igra. To grmi v sobi, ker imajo le pihala, plačati jim sicer ni treba, pač pa precej popijejo in pa pojedjo. Branijo se pa tudi ne lir.

Mila zima

Zima je izredno mila. Drvarji žagajo in sekajo cel čas. Po Sori pa gre voz za vozom, pari in samci, mule, konji in voli, še arto hrope in vleče drva na postajo.

Drva

Podbrdčani pa kradejo in kurijo z Janezorimi poleni. Cena se vrti okoli 100 Lir seženj, Janeza imajo za milijonarja. Mazati je pa tudi treba posebno na železnici, da dobi pravočasno vozove.

Tihotapstvo z živino

Že lansko leto so tu in tam uvozili kakšno živinče, letos pa gre v večji meri. Največ spravijo čez Hirn, pri Torki, samo po sebi umljivo tudi čez Darčo, krave najrajši

v tihotapljuje, pa tudi kakšnega konja. Podbrdčani pa se zgovore s Podroštarsko stražo, da odmakne otvire na mestu, pa na konjih odpeketajo čez. Komur se posreči, zasluži veliko, pravijo, da do 1000 Lit.

Doplačilo na zamenjane krone

Aprila meseca doplačujejo po 20 cent, na zamenjan denar, tako da se bo dobilo za 1 krono 60 centezimor, prvič pri menjavi 40 cent, sedaj pa še 20 cent. Precej denarja ljudje niso zamenili, ne le v Sorici, ampak tudi na Primorskem, to se sedaj jeze, posebno ker lira stoji na borzi precej dobro. Nekateri so pa izgubili pobotnico, zdaj pa delajo prošnje na razne oblasti.

Škoda naznanjena

Vojaška škoda je naznanjena, posebno so trpeli gozdi, smereke so majili ali pa zarezovali, kot poseben šport so odrezali smerekov vrh v dolgosti palice, jo lepo obdelali, zvečer pa proč zagnali. Drugi dan so pa šli delat nove palice.

Tatvina na veliko noč

4. IV. je velika noč, precej Davčarjev pride, po procesiji gredo k Žnidarju, kjer imajo oficirji svojo kuhinjo, puške pa so imeli zunaj na hodniku. Da jim je manj zašarilo, so kuharji deli orožje na hodnik. Eden vzame vojaško puško in pa alpinski klobuk, skoči s hodnika na tla in jo pobriše v Davčo. Obdolže domačega sina Petra, da je z njimi sporazumljen in ga vklenejo. Vendar eden od častnikov je pameten, zato sklenejo, da gredo v Davčo po ukradene predmete. Peter jih vodi in vse dobe nazaj.

Zgodaj obdelano

Spomladi je vse zgodaj zoravo, cvete tudi zgodaj, april malo pomiga z repom, nameče nizko snega, pa nima obstanka.

Paša

Težave so zopet s pašo, Fidar^o iz Spodnje Sorice gre nalašč v Trst po dovoljenje, obljubijo mu seveda vse, pravega dovoljenja mu pa le ne dajo: Sitno je, ker se vojaki menjavajo, novinci ne poznajo razmer, pa ne vedo, kolikega pomena je paša za ljudi, na drugi strani pa novi oddelki ne poznajo vseh stez in ne ljudi, zato kontrabantijo bolj lahko.

V Ameriko!

V Ameriko se odpravlja več ljudi, to letajo od Poncija do Pilata, da dobe skupaj vse dokumente, potem pa k agentu, poleg tega jih pa še okradejo v Trstu.

Zabrška šola

Zabrška šola je zopet pokvarjena, prag je zbit, peč porušena. V takem prostoru ni mogoče podučevati, takoj so pripravljeni vse popraviti, pa le z jezikom.

Priprava na odhod

Pierre d'Cadore se pripravljaja na odhod, odvrža blago, pa tudi bakren kotliček, ki so si ga izposodili iz mlekarne in napravili »bagni«¹⁰ pri Grofovem mlinu. Protestiramo, pa ga odlože. Potem pride po slovo fanfara, cel teden se vrši ples, zaključek pa na Eki, kjer je »spaccio«¹¹. Župnik bere goriški list zoper ples, pa pade vse skupaj na kamenita tla.

17. V. odide Pierre d'Cadore

Bataljon odide. Stotnik je v vojski avanziral, na rokavu nosi poseben znak, mesto odlikovanja – promosso per la merita di guerra¹² – zdaj mora pa se v šolo, rad bi se pustil aktivirati. Dovolil je večkrat, da je kdo šel čez mejo, še zdravnika je pustil iz Železnikov v Sorico, vojaki so kar voz prenesli. Dal je tudi mule, da so marsikaj znosile, rad pa je sprejel kakšen present. S početka so vojaki metali kruhi okoli, zdaj tega ni več.

Tatvina telet

Vojaki so kradli koze in teleta, pa ovce. Pri Kemperlu, Zadnji dolini, Stodlarju in na Rotku¹³ so iz hleva pokradli teleta, potem so pa tajili, jedli so pa skupaj z oficirji. Ko so odšli, so se pa dobile na Eki telečje kože. Preje so se pa izgovarjali, mi ne krademo, pač pa civilisti, saj so na Prtorču ukradli role. Poleg tega so pa tudi imeli nekateri častniki spolne bolezni. Stotnik Deldin se je bal piti iz kozarca, iz katerega so pili okuženi, češ jaz imam doma družino.

Kompanija od Vicenza

Hvala Bogu, zdaj pa ne bomo imeli več vojakov – Podroštom so le financji, pa zopet prileze nova kompanija od bataljona »Vicenza«. Vpeljejo se s plesom – komanda ni več na pošti, ampak gostilna, kar ukazujejo, da se jim mora dovoliti.

Birma v Davči

19. V. je bila birma v Davči, škof so prihajali od Šurka, Davčo oskrbuje zaloški g. župnik Hribar.¹⁴ Davčarji bi radi dobili samostojnega duhovnika. Škof obljubijo, če dozdajajo župnišče, opeko žgo na Jemčevem kolku, veliko napravijo s tlako. –

Birma v Sorici

Soričani bi tudi radi imeli birmo, vprašam v škofijo, če smem zato naprositi goriškega nadškofja, ki takoj odgovore, da radi pridejo birmovat v Sorico, potem sporočim, kdaj bi rad imel birmo, v nedeljo je sitno, zato odločijo 7. VI. V nedeljo popoldne pa nameravajo priti peš, s košem pa naj eden pride po kovčke v Podbrdo, Vročina pritisne, zato pišejo, da prosijo za voz, če ne se peljejo z vojaškimi mulami. Poštar ima hranjen krasen voz – last stotnika Jedinger-ja – in pa njegovo konjsko opremo – to sedaj še osnaži in ž njim pripelje nadškofja, pri Žagi praša straža za potni list, ž njim se vozita podbrški g. župnik in pa vojaški kapelan Agazzi, vojaški telefon sporoča, kje so se že mimo peljali.

Slovenska zastava na Floštru

V Sorici stoje mlajji, največji na Floštru, ki ima slovensko zastavo. Najbolj je vniemat faute za mlaje Farovžar,¹⁵ sam je opustil delo in vodil postavljanje. Za zastavo sem prašal oficirje, ki so izjavili, radi nas jo lahko razobesite, dobro bi bilo, ko bi še laško zraven deli – trobojnico je posodil Peter Frölich Sp. Sorica 15. Nadškofja sprejmemo pri znamenju na Grobeli – župan, župnik, učitelj, poštar, ognjegasci, Marijina družba, šolarji pozdravljajo Prezrvišenega. Lahki se drenjajo in zijajo. Otroci so preveč gosposko oblečeni, vseh je bilo 156, med njimi dva italijanska častnika. Duhovnikov je bilo 8, gg. župnika iz Podbrda – Kragelj, iz Zaliga loga A. Hribar, gg. kurata Pišot iz Bukovega, don Agazzi, p. Karl,¹⁶ domači gospod, podbrški kapelan in pa nadškof. Tujcev je bilo veliko iz Bohinja in Zalega loga in Davče. Vojaški kurat svetuje, da naj povabim majorja Campinija, ki se je delal pravičnega Slovence. Pa odkloni, češ da ni prav zdrav. Postrvi smo dobili iz Jugoslavije. Botri so nekaj darovali in poklonili nadškofu, ki je hvaležno sprejel za novo cerkev na sv. Gori. P. Karl je pa prinesel boljše smotke iz Ljubljane. Iz Gorice so Presvilli pripeljali zavitek za ljubljanski ordinarijat. Nadškof so v bitši Kranjski prvikrat delili zakrament sv. birme. Popoldne se odpelje nadpastir v Hudojužino, da prenoči pri svojem botru Janezu, kuratu na Oblokah. Mlajši oficirji tišče v župnišče, pa pridejo še karabinerji z vprašanjem: Kdo je ukazal izobesiti zastavo? Župnik je odgovoren! Tukaj so laški častniki, sami so gledali, kaj da delamo, pa jih vprašajte, sicer pa z Vami ne govorim! Agazzi hoče vse pogovoriti, pa se vrne z dolgim obrazom.

Zastava konfiscirana

Karabinerji sklenejo podreti mlaj, pa se boje, pomagati noče s prva nobeden, gori splezati pa ne morejo; nazadnje pristopijo vojaki. Ljudje se jeze. Pišot jim nagaja. Mlaj pade, zastavo snamejo in jo konfiscirajo. Lieb's Vaterland magst ruhig sein¹⁷ Ljudje zabavljajo čez laško nestrpnost. Lahki pa zopet kriče, če vam ni prav, pa pojdite preč, mi smo stradali pri vas etc. Odgovarjamo, saj ste morali vsi v svet preje, da ste se preživljali, k nam ste hodili, brez Amerike bi bila pri vas še večja lakota. Na pošti gostje kar zijajo, ko vidijo besne vojake. Prišle so tudi nekatere učiteljice, poštarjeve iz Podbrda, Kemperlove iz Hude južne v narodnih nošah, pa bi se oficirji radi z njimi fotografirali, kar so pa odklonile – z njimi in z očetom se odpelje g. Pišot in g. podbrški kapelan Hren. Histeričen Agazzi jih zmerja: Porcioni. Viva Italia, viva il nostro re!¹⁸ Za njim se derejo pa vojaki. Vojaškega kapelana najbolj peče, ker na velikonočni torek ni hotel soriški župnik priti k sprejemu vojaškega škofa Bartolmassija, ko je napravil vojaško spored Podbrdom. Civilisti – razen učitelja – niso prišli zraven. Le vojaki so pletli vence, kdor je zunaj delal, mu je pa hrbet obračal. Najbolj nemškega škofa bi bili lepše sprejeli kot ste Bartolmassija – tako je tožil Agazzi Krageljnu. Tudi pod duhovsko suknjo je hipernacionalizem včasih skrit!¹⁹ Fantje podero še druge mlaje, če je največji na tleh, ni treba da bi drugi stali. Vojakom pa tudi to ni bilo prav, ker so pričakovali enega višjega častnika, da bi mislil, da je vse to zanj. Častniki so imeli pa sitnosti, da ne pazijo bolj. Eden je bil prestavljen na Trbiž, drugi so dobili sobne zapore – soriški župnik je vsega tega kriv, major se jezi in preklinja.

Ljudje se porazgube, čez mejo gredo s strahom, pa priporočujejo: Pod Lahom ni prijetno biti!

Zmerjanje

Poročnik Cigata in pa Ercole Ercolani prideta zmerjat župnika, da jim je napravil velike situosti, ker je izobesil srbsko zastavo, zastonj se jima pojasnuje, da je bila zastava slovenska. Ne dajo pa si ne dajo dopovedati. Nazadnje pa še povesta, da je duhorščina uničila Avstrijo, sedaj bi pa rada še Italijo. O sancta simplicitas!

Nova škarpa na pošti

Stotnik Pirani je domišljav, zahteva, da naj ga civilisti pozdravljajo. S poštarjem se domenita, da mu napravijo vojaki-zidarji škarpo med hlevom in šupo. S kamenjem pa res znajo delati.

Alarm

Ljudje nič kaj prijazno ne gledajo Lahov, ki to dobro čutijo, zato se boje, da bodo enkrat napadeni. Vse jih vznemirja, po noči napravijo alarm. Najbolj so se bali na kresni dan, gledali so kako žgo kres in mečejo v ogenj patrone, ki eksplodirajo. Tako so bili nervozni, da so na Petrovem brdu na cesti nastavili strojnice.

Ekarica na kolenih

Ekarica se nekaj pritožuje nad vojaki – takoj povedo Pirani-ju. On brani svoje fante in hoče Ekarico odgnati v Trst, ona se ustraši in prosi, da naj ji prizanese – če predme poklekneš, pa pozabim – Ekarica napravi »proskinesis«.¹⁰

Lahi na Ratitovcu

11. VII. je bil velik sestanek na Ratitovcu. Ženske vse počekajo Lahom, zato odrinejo v popolni vojaški opremi na goro, zasedejo mejo. Jugoslovani se umaknejo s harmoniko na Pečano. Lahi pridejo s planinkami okrašeni nazaj. Več Soričanor je pa le ušlo čez kordon in so se pogovarjali z znanci.

Učitelj ujet in odpeljan v Trst

LVIII. je šel učitelj nazaj iz Železnikov s sinom Lojzom, prekoračil je mejo zgor Področšta, nesel je mast, pa pade v roke financarjem, preč zažene nahrbtnik, njega zaslšijo najprvo Področštom, potem oddajo maršalu v Sorici, ki ga izroči karabinjerjem Podbrdom, da ga peljejo v Trst. Podbrški orožniki se norčujejo iz njega: Ti si osel, norec, ne pa učitelj! Priproste ljudi pretepajo, z bolj inteligentnimi pa brijejo norce. Komandant mu je obljubil, da ga izpusti, če kaj pove zoper župnika – farja – edino to slovensko besedo je znal –, da ima skrito orožje, ali pa da je kaj govoril zoper Italijo. Pa ni nič znil in šel v via Tigor. Dobil je lepo družbo iz Istre, ljubezni do Lahov se ni navzel. Čez tri tedne je bil izpuščen pod pogojem, če gre še enkrat čez, bo sedel eno leto.

Lah ustreljen na planini

Na sv. Petra dan (1. 8., op. p.) gredo Lahi s strojnico streljat na planino. Vodja je Ercole Ercolani iz Abrucor, silno je kratkoriden, ko vojak prestavlja figuro, pritisne na strojnico in ustrelj vojaka, sina edinca iz Lombardije. Mrtveca preneso Podbrdo, kjer pokradejo skoro vse rože na župnikovem vrtu, da ga bolj ovenčajo in slovesno pokopljejo.

Kovačnica prodana

15. VIII. je bila prodana na dražbi Orlistovega Materža hiša v Zg. Sorici, ker jo mož kliče v Ameriko. Kupil jo je Grof. Potegnula je 5000 Lir, za drugo opravo pa 3000, -

V Ameriko gredo

V Ameriko gredo razen žene Marije še otroci Jurij, Reza, Niko, Stanko, Franc Valentinič in Rozalka Drol, potem Gasser Miha z ženo Franco in otroci: Pavla, Matilda in Franca z Zg. Danj 5. Rejc Marija z Boštjanom iz Ravni 7 k možu, Gasser Marija s Tončko iz Zg. Sorice 16 k možu, Gasser Peter iz Zg. Sorice 4. Trojar Šimen in Anton iz Zg. Sorice 21. Jenšterle Neža iz Zg. Danj 3 k zaročencu Petru Grohar.

Znamenja z električno lučjo

19. VIII. pride po župnika patrolja oborožena do zob, da ga zasliši tenente Gambero. Vojaki so opazili, da luč v cerkvi različno sveti, včasih močnejše, včasih slabejše, najbrže se dajejo optična znamenja v Davčo Srbom. Odgovor - zadrugi²¹ manjka olje, zato gre generator brez pumpe, kadar zvečer pogase luči in [člani zadruga] ne meljejo več, elektrika pred Najsvetejšim močnejše zasveti. Če pa ne sme goreti luč pred Ss., naj pa izdajo pismo prepoved. Vojaki zunaj so komaj čakali, da odpeljejo župnika v zapor. Spet se je izrlekel, godrnjajo.

Sadilci tobaka zaslišani

Podbrdo pride civilni uradnik, pokliče sadilce tobaka, diktira kazni in zahteva plačilo. Nekateri se udajo, drugi pa zopet poudarjajo, za živino moramo imeti zdravilo, in nočejo plačati.

Orožje prepovedano

Silno strogi razglasi se objavijo, da mora vsakdo javiti orožje in da se mu odpusti vsa kazen, če to stori zdaj - ob enem je prepovedano hraniti več kot za 5 lir drobiža, mesto z drobižem plačujejo ljudje z markami. Da se dobi vse skrito orožje in pa drobiž, se začno preiskave po hišah. Podbrdom so imeli repno seme za smodnik in vse zaplenili. Ugajajo tudi avstrijske srebrne krone, posebno petae²² jim diše, pa izide ukaz, da se avstrijskega denarja ne sme konfiscirati.

Preiskave v župnišču

31. VIII. pride 6 karabinerjev preiskovat v župnišče. Potrčkajo na vežna vrata: permesso. Vprašajo po orožju in na odgovor, da ga nič ni pod streho, začno povsod

iztikati. – Odpri! – pa sem odpiral vse omare, železno blagajno, škatlo za cerkveno pušico – drobižu so prizanesli, ker cerkvena miloščina je bila v odredbi izvzeta. – V spalni sobi dobe med loriškimi predmeti 20 praznih patron brez kapselnov, 4–5 kg svinčenih šiber, precej zamaskov. 1 revolterska patrona zamašena z bato – vse to zaplenijo. Gledajo rogore od srnjakov – posebno eden je bil zelo bel, ta je bil pred par meseci ustreljen, trdijo na vse kriplje – če tudi jim povem, da pred tremi leti, nočejo se dati prepričati. Vse se jim zdi, da lažem. Na mizi je pisalnik, narejen iz avstrijskih patron, potem pa ponikljan. – Kar je vojaških stvari avstrijskih, so zdaj naš plen, ta pisalnik je zdaj narejen – ergo. Pravim, da je star 10 let, pa se jim zdi le neverjetno. Pa imajo kapselne, vpijejo – odgovor: smodnika pa ni notri, izderejo eno kroglo in se prepričajo, da je res tako. – Pod streho je veliko sare, zahtevajo svečo in preiskujejo, z največjim veseljem poberejo slovensko in papeževo zastavo – pa zaukaže brigadir: lasci!²⁰ Premetujejo letna okna, gredo v hlev in na hlev, pod streho sretijo, da jim rečem, da naj pazijo, da ne zažgo pajčevin, premetujejo seno bolj kot plačani delarci – naredo tudi karabinerski »Witz«. Edne zapije: Fucile – puška, izi-leče palico, jaz sem mislil, da je kdo podtaknil kakšno orožje, ali pa v resnici kakšen vojak kaj pozabil – nato sledi pa grohot, ker vse občuduje modrost karabinerja – Parliha. Konec: nič dobili, razen starih neravnih patron – seveda vse zapišejo, župnika in se poslove: oprost! Vodja je bil tisti brigadir, ki je bil ujaljen pri birni, ker mu je župnik rekel: Non parlo cella questa gente!²¹ Zdaj pa je moral gororit in mu vse razložiti, kar je zahteval: zareči se človek ne sme!

Iz župnišča gredo preiskovat k Znidarju, h Konradu, k Mertu in L. Krelju.²² Največ dobe municije pri Krelju, ker so jo vojaki pustili, še Nemci so pod streho veliko zmetali preč. Krelj je pa skoro popolnoma slep, zapišejo starčka in gredo.

Preiskava v šoli

V šoli pa izvrši preiskavo finančni maršal na zahtero oficirja. Zapleni daljnogled – povod je bil pa barometer, ki ga je učitelj popravil in nesel raz pošto in potem naprej. Vojaki kopljejo po šolskem vrtu in iščejo skrit prizemski telefon. Zraven pa kradejo koce in vojaške četlje.

5. IX. na žegnansko nedeljo

Na žeganje pridejo tudi Podbrdčani, poštarjeve gospodične – poštena dekleta, ki se zbirajo okoli njili. Na pošti malo zapojjo, ko Lah to slišijo, dero skupej in rjovejo kot grešne duše, tudi domače fante pretipjejo in naratnost izzirajo. Zmagal je razum, da ni prišlo do pretepa. Cel čas trobijo: Eriva il socialismo. Avanti il popolo! Pa so najprej Lah, potem še le socialisti.²³ V Zg. Sorici 48 vzame Markelj Matevž iz Sp. Sorice 9 sitnemu korporalu puško, drugi zabranijo, da ga ne pretepe. Drugi dan gre pa s puško na rami delat, Lah pa joka: Mama mia! Drugi dan gredo po puško in sicer pelje vojake Matevževa sestra, h bajti si ne upajo – sestra jim prinese nazaj puško, Lah je vesel, da ni nesel Matevž puške na Petrovo brdo k oficirjem.

21. IX. v Tolminu

21/9 kliče sodnija župnika radi municije. Svetniku Ditz-u pojasnil zadelo.

Pokazal potrdilo, da je oddal orožje – patrone so brez kapselnov. Sodnik se smeje in pa pisar – drugih nasledkov ni bilo. Lovci v Tolminu se smejejo, ko zvedo, kaj da Lahi smatrajo za municijo. Nazaj grede k Sv. Luciji pa je Soča narasla, da bi ne mogel po cesti nazaj k postaji, ampak k večjem čez Ljubin na Podmelec, ko bi se bil mudil še pol ure v Tolminu.

Isti dan streljajo s topovi

Isti dan so od Robarja streljali z ostrimi strelji v Lajner. Ljudje so rekli, da niso vse granate izplodirale, pokalo pa ni kaj prida. Že preje enkrat so streljali na Zadnjo Soro. Varnostnih odredb pa ne poznajo kaj pri streljanju.

Popis žita na slovenskih tiskovinah

Civilni komisarijat sitnari, da naj se naznani cel žitni pridelek, župan sporoči, da ne razume tiskovine, če mu pošljejo slovensko, pa jo izpolni. Res dobi lito grafi-rane slovenske tiskovine, ki jih tudi potem v vseh rubrikah izpolni. Natančno ni delal, ampak tako quid pro quo.²⁷

Področtar v škripcih

Veliko težav z Lahi ima Področtar, vzeli so mu spodaj hišo in čumnato, domači se potikajo po kuhinji. Začno ga sumničiti, da ima zveze s Srbi, ker ima dovoljenje, da obdeluje svet onkraj žične ovire. Branijo mu zvečer prižigati luč, češ da daje jugoslovanskim vojakom ž njo skrivna znamenja. Prepovedo mu hoditi na svoje zemljišče, pokošene otave ima pa 20 centov, pa je ni smel spraviti, med tem ko Lahi kopljejo njegov krompir in ga v vrečah vozijo v Sorico, tudi ribarit hodijo dol na Divji log in požigajo hleve, najbolj pa jezi finance, da je starejša hči šla služiti v Česnjico v konsumno društvo.²⁸ Žugajo mu, da ga pošljejo z družino v Italijo, posebno skrbi staro mater, ki ne more iz postelje. Ni čuda, da je Področtar proklinjal Lahe, ker so mu prizadeli toliko skrbi. – Nazadnje mu da civilni komisarijat v Tolminu dovoljenje, da sme na svoj svet – financji mu pa zdaj zatrjujejo, koliko so se zanj potegovali in ga zagovarjali, da je njegova prošnja ugodno rešena.

Na Koroškem propade 10/10 Jugoslavija pri glasovanju v A coni. – Lahi skačejo od veselja, saj je njihov delegat deloval v korist nemške Avstrije. Po sv. Mihelu (29. 9., op. p.) začne nagajati zgodaj sneg in ljudje zapro živino.

Vilsonova Lojd Zorževa črta

Verzailiška,²⁹ sanžermenska,³⁰ trianonska,³¹ neullyska,³² sevreška³³ pogodba je že podpisana, le Italija in Jugoslavija se ne moreta sporazumeti. Kot mačka mlade se zbirajo v raznih mestih in se dogovarjajo. Večkrat se omenja Vilsonova črta – potem spet Lojd Zorževa,³⁴ po zemljevidu že gledamo, kaj pripade Jugoslaviji – pa se spet vse razblini. Cerkjanski okraj do Podmelca nam je zagotovljen. Pa spet vse gov-orjenje utihne.

8. XI. se začno pogajanja pri Sv. Margariti blizu Genove na Liguoriškem. Zdaj pa se končno odloči – pišejo listi. 12. XI. so podpisali delegati rapalsko pogodbo³⁵ – Primorci pravijo roparsko pogodbo. Od Lahov je bil zraven ministerski predsednik

Giolitti, zunanji minister grof Sforza, vojni minister Bonomi in general Peter Badoglio. Od Jugoslavije pa ministerski predsednik Milenko Vesnić, finančni minister Stojadinović, zunanji minister Ante Trumbić, poprej so pa kot veliko skrivnost vtihotapili letake – agitirajte, v zasedenem ozemlju bo plebiscit. Lah! pa o samoodločbi – autodecisione – niso hoteli ničesa slišati. Ko so se peljali jugoslovanski delegatje v Rapallo, so v Ljubljani še posebej prosili, da naj se potegujejo za Slovence, pa so bili malobesedni in zapeti. Največ je pripomogel v tej nesrečni pogodbi poslanik v Rimu Antonijević. Dalmacija razen Zadra je rešena, pri Reki je kolobocija.⁸⁶

Meja v soriški občini po rapalski pogodbi

Meja gre od vzhodnega obronka Možica – določiti se ima na licu mesta – splošno v južni smeri na Porezen (kota 1631), od Porezna v vzhodni smeri na zapadno pobočje Blegoša, tako da Davča pripade kraljevini SHS, vas Novake pa kraljevini Italiji – natančna meja se postavi zopet na mestu.

Vtis na Goriškem

Vtis je različen, na Primorskem nekateri jokajo, drugi kohtejo, tretji so pa apatični, jeze se le na Srbe, trije »iči«⁸⁷ recte trije »hudiči«⁸⁸ so nas izdali. Ali so morali res podpreti borovniški most,⁸⁹ je vprašal kolega Kragelj jugoslovanskega delegata na podbrški železnici, da so se izdajice mogle nazaj pripeljati. Drugi pa trdijo, da so bili podkupljeni, spremljale so delegate njihove ženice, Vesnić je šel v Pariz – milijone je nesel spraviti. Srbi ne marajo nas Slovence, tako govorjenje se je slišalo o ti pogodbi posebno na Primorskem. V časopisih so se branili delegati, Francija in Anglija sta pertiskali na nas, mi nismo mogli drugače, prešibki smo za boj z do zob oboroženo Italijo, v Ameriki pa v novem predsedniku nismo našli zadostne opore, namreč v Harding-u.⁹⁰ Če se obe državi ne zedinita glede meje, odloči predsednik švicarske ljudovlade. Tolikokrat so se pogajanja razbila, zdaj pa je Italija dobila več, kot ji je pripoznal londonski pakt.

Vtis v Sorici

V Sorici niso hoteli verjeti, da bo Lah pustil našo vas, dokler ne vidim jugoslovanskih vojakov – ne verjamem. Iz te moke ne bo kruha – Lah ne bo šel nazaj, nekatere ženske so bile naravnost hude, če jim je kdo omenil, da bodo Italijani izpraznili Sorico. Posebno tisti, ki bi radi videli, da bi Lah! ostali tukaj, se norčujejo iz pogodbe in pravijo, kar bo Lah hotel, pa bo dosegel. ...

Nekateri ljudje pa skušajo izkoristiti situacijo, zato pravijo, založimo se sedaj z blagom, ki ga v Jugoslaviji manjka, nekateri jim svetujejo klobuke, dežnike, poper, čokolado, cimet, esenco za jesih, posebno pa se zakladajo z vinom od Abuje, Rajerja in Bolefije.

Gozd pod Lajnerjem

Pirani gre v civil, pa se naseli Podbrdom kot lesni trgovec za De marchi-ja, posebno sili, da bi prodali bukovino pod Lajnerjem, pa kmetje Gosar, Kejžar⁹¹ nočejo nič slišati o prodaji. On obeta, da izpelje novo pot iz Petrovega brda do Kejžarja, če mu

odstopijo pravico do sekanja v srenjskem in privatnem gozdu. Oželtor" Jože je nekaj denarja prekontrabantil, od Zabrdčanov kupi les in se zaveže do 1. decembra pripraviti drva, pa ne more doslati pogodbe, zato ga toži Pirani in izgubi prislužene lire.

Kdor je hotel streljati kamenje, mora napraviti prav posebno prošnjo, da se mu to dovoli in da dobi smodnik v nakup, pa se boje financir vsakega strela.

Glasantanje za Italijo

Pirani in njegova žena, ki kupuje čipke Podbrdom, potem finančni komisar (di publica sicurezza) začno šintati Soričane, da naj napravijo prošnjo, da hočejo ostati pod Italijo. Nek karabiner je celo župniku poslal obvestilo, da bo v Sorici glasovanje za Italijo in Jugoslavijo, podpisu ni bilo nobenega, in da mora to s prižnice povedati, kar župnik ni naredil. Nastalo je potem govorjenje, da je eden delavec nosil okrog polo, in sicer od Polhmanovega Janeza do Kežarja in Grofa, in da je bilo gori že 30 podpisov. Natančnejši podatkov ni bilo mogoče zbrati, mogoče tudi, da je to vse skupaj zlagano. Delavci so bolj komunističnega mišljenja, pa cenijo Italijo, v kateri komunistem tako ponosno driga glavo.⁵ Nekateri so pa zelo praktični, dokler imam še kakšen krenkelj za prodati, sem rad pod Lahom, potem pa ne več, ker naši ljudje niso še nikoli iskali kruha v Italiji. V Jugoslaviji so pa še več vedeli o teh podpisih kot v Sorici.

Župnik in laški ples

Pred adventom hočejo prirediti ples, pa Prezeljc noče posoditi harmonike, češ župnik noče dovoliti, če pa on privoli, potem pa dam harmoniko. Zvečer pridrve po dovoljenje, zastonj jim župnik pojasnuye, da je Prezeljc samostojen človek, on igra, kjer hoče in kadar hoče. Lahi tiše, da naj jim župnik pismeno doroli, da jim mora Prezeljc posoditi harmoniko. Ker nič ne opravijo, se jeze okoli ogla in pravijo, mi homo pa le plesali.

Nove stambe

Kemperle⁶ v Sp. Sorici je napravil nov hlev, dolgo časa je pripravljajl materijal, škoda da ni obokan. Grof je naredil novo žago, Janez na Soric⁷ pa nove cementne ceri za žago. Čufer Zabrdom je prisiljen popraviti hlev, delo pretzame Lah Angelo iz Železnikov, pa odide z brati v Italijo, ne da bi delo dovršil. Gosar napravi novo cementno korito, Keržar⁸ popravi precej svojo hišo. Podhočar pa podpira in podziduye hlev. – Mežnarček⁹ pokrije hlev s ploščami. Majerlov Jaka v grapi je prodal svojo malo hišico v Zg. Sorici Francu Veber, gostu iz Sp. Sorice 15.

Fotografije padlih Soričanov

V goriškem koledarju¹⁰ izidejo fotografije od padlih in pogrešanih vojakov, tudi Soričani pošljejo nekaj slik in sicer: Gartner Jerneja iz Zg. Danj 2. Grohar Jožef Zg. Sorica 5. Markelj Janez Sp. Sorica 19. Gasser Jernej Zabrdlo 1. Thaler Rudolf Zg. Sorica 33. Drugim je pa žal, da niso poslali fotografij od padlih svojcev.

Zadnji laški vojak v Sorici

27. XII. na sv. Štefan po 10. maši zapuste vojaki Sorico. Ko gredo ljudje iz cerkve, zmontirajo kantonček, nalože ga na mulo in odidejo od nas. Veliko ljudi je veselih, bomo saj prosti te sitnosti, pa tudi kakšen mil pogled spremlja odhajajoče vojake. Ostanajo le še financi, glavni sedež je pri Orlistovem kovaču,¹⁷ zunaj pa imajo svoje filijalke Zabrdom, Podroštom in pa na Žagi.

Aprovizacija je bila celo leto dobra, le sladkorja je prišlo bolj malo, naši ljudje so rajeni sladko jesti, med tem ko Lahi pravijo, da doma ne porabijo toliko sladkega. Odbor je moral naznaniti, koliko ljudi ima za preskrbeti, potem koliko bi rad imel riža, paste, kave, olja etc. pa nakažnjeje se več kot zahtevamo. Aprovizacijo je prevzela osrednja zadruga v Gorici. Vojaki niso imeli kaj prida hrane, še konzerv je primanjkovalo, poprej so preklinjali »salmona« – ameriške ribje konzerve, zdaj bi bile pa dobre.

Pri občini je bilo veliko pisarij – rčasih je prišel kakšen odluk v slovenskem jeziku, pa teh ni bilo veliko. Proračun se je sestavil kot lansko leto, šolski svet se je imenoval kar stari, po žganjekuho so hodili pa v Knežo, dovoljerali so zastonjsko kot preje v Avstriji.

LETO 1921

Rapalska pogodba se mora izvršiti, pa D'Anunzio sedi na Reki in vlada absolutistično. Nazadnje gredo izganjat tega samodržca, še podbrški vojaki so poklicani, da se koncentrirajo okoli Reke, pa vpijejo po vaseh: Eviva D'Anunzio! Postopajo pa silno obzirno z uzurpatorjem.

D'Anunzijeve pošne znamke

Posta z njegovo znamko gre v Italijo, v Sorici je dobil finančni stražnik pismo iz Reke, znamka kaže njegovo plešasto glavo, kip je kot od cesarja Nerona z napisom *Hic manebimus optime*.¹⁸ Nazadnje se le umakne največji Italijan. Doma pa vre, delavci nosijo ponosno svojo glavo, javljajo se pa že fašisti, plačanci laškega kapitalizma, na Poljskem je vojska z Rusijo, ki se bori tudi z Ukrajinci in francoskim eksponentom generalom Vrangel-nom.¹⁹ V Jugoslaviji so pa tudi neprestane zmede.²⁰

Strah Podroštom

Podroštom je bil siten finančni brigadir, po noči je nadziral svoje momce. Eden si izmisli, da so se pojavili na Sori volkovci in da je razločno videl sled od treh zverin tik ob cesti. Za noben denar ni mogel nihče več spraviti zvečer brigadirja inspicerati.

Drv je veliko, pa ne morejo dobiti vozov, zato vozijo le na Petrovo brdo, čipke tudi ne gredo, ker je preveč ponudbe, in jih kupuje postajenačelnik in pa komisar od dogane.²¹

15. I. gredo Lahi proč, čakamo in čakamo, pa ni nič – nekateri se norčujejo in nas zasmehljivo vprašujejo, kdaj pridejo Jugoslovani.

Zaliloški orožnik ujet

Na Soro pride stražmojster od zaliloških orožnikov, domači ga povabijo v hišo na čašo vina, laški financi nič ne rečejo, med tem pa zvedo vojaki na Petrovem

brdu, da so Srbi na žagi, pa pridrve in mu vzamejo orožje, edino Tettoni, bivši alpski častnik, sedaj lesni prekupec, ga reši in izposluje, da mu vrnejo puško in ga izpuste.

Razmejitvena komisija

Obe državi – Italija in Jugoslavija – določita svoje zastopnike v razmejitveno komisijo.⁵² Prva imenuje senatorja Salita, polkovnika Gariboldi-ja in generala Bachelli-ja od geografičnega inštituta,⁵³ Jugoslavija pa generala Meistra, Ječmenič-a in pa generalštabnega polkovnika Daskolovič-a.⁵⁴

Občinske mape

Lahi pa nimajo nobene mape od soriske občine, zvedo pa, da jih hrani župan, pošljejo ponje, župan se izgovarja, da jih ne sme dati iz urada, pa nič ne pomaga. Avtomobil pride z majorjem, ki podpiše reverz, da bo vrnil mapo in jo odpelje.

Kje bo meja?

Vrne jo kmalu. Razumeti niso mogli Lahí, kaj je to podobčina Sp. Sorica oziroma Sp. Danje. Govorica nastane, da bo Sorica laška – Podgore pa jugoslovanske, najbolj se pa zdi čudno Lahom, da Porezen spada pod podobčino Sorico.

Moka se podraži

Aprovizacija stane velikanske svote, ker vlada doplačuje primanjkljaj, sedaj izjavi, da mora varčevati in da bo moka dražja. Ljudje pa tega nič radi ne slišijo. Živina je zelo draga, 3000 Lir je krava, če je količkej, zgodnji prašički pa 300 Lir, pozneje cene malo padejo.

Lepo vreme

Februarja je krasno vreme. Gnoj vozijo na njive. Nevarno je kaj zažgati. Ljudje pravijo, saj bodo začele v Sorici rasti še fige, če kaj časa še ostane Lah tukaj.

Komunisti v Sorici

Soriški delavci – na čelu Rant – so komunističnega mišljenja, naročenega imajo Timovega »Delavca«,⁵⁵ pa bi radi napravili enkrat shod v Sorici, pa ne dobe nikjer prostora, najbolj pritiskajo na Konrada,⁵⁶ ta pa se boji, če bi vedel, da zmagajo, pa bi odstopil hišo, drugače bodo iz mene norce brili. V Italiji se med seboj preklajo socialisti in pa komunisti, fašisti pa oboje pobirajo in pa njihove domove požigajo. Slovenski so ekstremisti, kakor Tutar,⁵⁷ Regent,⁵⁸ Gustinčič,⁵⁹ Dr. Tuma.⁶⁰

Slavnost priklopljenja k materi Italiji

26. II. je bila Podbrdom slavnost priklopljenja novoodrešenih krajev k materi Italiji.⁶¹ Na uradih so visele zastave. Izšel je slovenski manifest, ki obeta Slovencem več prostosti, kot so jo imeli doslej. Nihče tega ne verjame. Kolikor besed, toliko laži!

Laški poštni komisar

9. III. pride poštni komisar dr. Skok iz Trsta in pričakuje jugoslovanskega komisarja dr. Suhača, da sestavi zapisnik o pošti. Zastopnik ljubljanske direkcije ne dobi listin, zato ne pride, med tem ko ima laški vse v redu za slučaj, da bi bili že Jugoslovani v Sorici. Dr. Skok spiše protokol, potem ga pa pusti na pošti, da naj ga še jugoslovanski podpiše, kadar pride.

Pri gerentu

11. III. so klicani na Zalilog tisti, ki imajo posestva onkraj razvodja. Župan gre skrivaj čez in da potrebne podatke.

Avtomobil

Isti dan pride avtomobil z rišjim častnikom do Podrošta in zahteva, da naj se Lahi umaknejo, pa pravijo, da nimajo še ukaza, zato ne smejo zapustiti svojega mesta.

Župnik in učitelj aretirana

12. III. gre učitelj s župnikom Podrošt pogledat, če bodo res prišli Jugoslovani. Ostaneta v gostilni. Lahí so nervozni, brigadir ukaže dvema vojakom, da ju peljeta na soriško komando, ker sta prišla do meje. Po potu pove stražnikoma, da so tudi financí hler v senožeti oškodovali. Na komandi v Zg. Sorici se zlaže spremljajoči financar, da je podroštarski naročil, da naj oba izpusti, ker se je bal, da bi župnik naznanil, da so stražniki prestopili mejo in hler oškodovali. Komandant naredi pridigo, da je dober kot duša, hud pa kot zver, če ga kdo užali – posebno zaméri učitelju, da je otrokom rekel, da bomo 18. III. rešeni in da bomo z brati skupaj. Gotovo so mu ženske to nanesle na nos. – Župnik izgovarja učitelja, da naj ne da veliko na otroške besede, saj pač pozna otroško psihologijo. S tem je bil potolažen. Vsak dan se hoče prepričati, če sta oba doma. Parkrat pošlje par mož zijat v župnišče, potem pa še to opusti. Komedijant!

18. III. ni še rešitve

Nekateri pa že zdaj verjamejo, da bo Sorica jugoslovanska. 18. čakamo bratov, zastave izvlečejo iz skrivališč, drugi sešijejo sparane.⁶² Zastonj upamo! Nagajive ženske pa fije kažejo in korenček stržejo.

Pošta omejena

Za mesec marec pošta ne izplačuje denarnih svot. Nekateri dobe nakaznice za preskbnino Podbrdom. Poštar je moral vrniti že došle nakaznice. To je obrekovanje po Sorici, dolže poštarja, da je poneveril svote. Pritožijo se v Trst, invalidi, vdove, upokojenci, pa ni uspeha. Še sami gredo beračit Via delle Aque 7, pa dobe isti odgovor. Invalidi romajo h zdravniku, kakor tudi Tolarček iz Sp. Sorice 9, ki se je v drugo poročil – pa imajo le stroške.

Invalid Janez Gasser, hišar iz Zg. Sorice 6 dobi novo trafiko, v resnici ena ne zadostuje za toliko ljudi. Grof se je tudi potezal zanjo, pa ni uspel. Kontrabant pojenjuje, sedaj pa bolj nosijo iz Jugoslavije, kakor kavo, cikorijo, sladkor, meso, belo moko in pa tobak. Najbolj se izplača nesti čez mejo vojaške srajce.

Nevarnost Podroštom

19. III. sporoče financarji Podroštom, da jih mislijo Jugoslovani napasti. Veliko se je govorilo, da pride 18. rešitev; par stražnikov je slišalo zgoraj šumeti listje, mogoče je šla kakšna dirjačina ali pa kakšen tihotapec, pa so vsi iz sebe, še bolj zapledejo pot z žico, od vojakov na Petrovem brdu dobe dve strojnici, ki jih skrivajo na planinci v kope, in pa 6 mož, na Petrovem brdu pa postarijo strojnico kar na sredo ceste.

Lahi na Zalilogu

Na Marijino Oznanenje 4. IV. gredo preoblečeni laški financerji plesat na Zalilog. Dva dni so se baje vrteli. Zaliložani radi predbacivajo Soričanom, da imajo radi Lahe, pa tudi sami radi vidijo laške lire. Pri donaciji se neha vsa narodnost.

Zgodnja pomlad

Pomlad je zelo zgodnja, še nikdar niso tako hitro obdelali, delajo bolj z majhno žirino, ker so odraslo prodali in upajo pozneje ceneje kupiti. 10. IV. je bilo prvo listje, 11. IV. pa je že zapela kukovica.

17. IV. zelo grdo vreme

17. IV. se pa vreme prevrže. Sneži, ob enem se pa oglasi soriški veter, in sicer tako močno, da ni bilo skoro nič ljudi v cerkev. Iz Danj in Podgor ni bilo nobenega otroka, le par pogumnih žensk je pregazilo.

Zabrška šola poškodovana

2. V. se prične šola Zabrdom, pa so jo financerji znova poškodovali. Vrata so prekluknjena od strelor iz puške, šipe pobite. S to šolo so vsako leto sitnosti in križi. Laški financerji mislijo, da so oni gospodarji, pa se meni nič tebi nič naselijo v šolsko sobo in potem vse umažejo in pa poškodovajo.

15. V. volijo tudi priklopljene pokrajine v laški državni zbor. Koncipijent dr. Orel pri dr. Podgorniku in učitelj Križman prideta agitirat Podbrdo, na pošti je sestanek. Vsem ugaja govor, edino le karabinerji so kar na trnju. Volitev se udeleže v obilnem številu, nekaj časa puste volivce v lokal, potem pa prepovedo vstop. Z jezo se vrnejo domov in prinesejo lipovo vejico nazaj.¹⁵ Soričani so tudi imeli opremo za volivni prostor, pa so zahtevali, da so morali nazaj poslati dotične deske. Župan se je jezil, ko je spravljal v Sorico dotično šaro, saj mi imamo sami dosti lesa, pa bi doma lahko to napravili.

Kanonček vrnjen

Komisar je objavil, da se izda dovoljenje za orožje, kdor prosi zanj. Pa karabinerji izjavijo, da za Sorico na noben način ne dovolijo, da bi kdo nosil orožje, ker je od treh strani izpostavljena sovražnim napadom. Župnik prosi za kanonček, dobi dovoljenje, da naj se vrne, pa vojaška komanda zavlačuje; osebno gre Podbrdo, potem se le dovolijo, samo v Sorico ga ne morejo dostaviti, ker jim primanjkuje uprežne živine. Peter Frölich iz Sp. Sorice ga pripelje nazaj precej poškodovanega.

Nov telefon po Sori

Upali smo, da bomo rešeni, pa napeljejo nov telefon po Sori na Petrovo brdo, ali res ne bo rešitve. Lah! nočejo nič slišati, da se bodo morali umakniti.

Aprovizacija tudi za finance

Soriška aprovizacija mora dajati tudi financarjem. Največ vzamejo makaronor, čakajo kot drugi v mlekarni in tudi pošteno plačajo. Če jim zmanjka, pa pridejo še iskat. Kuhati pa znajo pasto asciuto¹ s sirom bolj kot naši ljudje.

Havzirarji²

Celo leto prihajajo Lah! otovorjeni kot mule in prodajajo »štofe«, pravijo, da nosijo angleško in ameriško blago. Zahterajo pa judorske cene, potem odjenjujejo. Nekateri kupujejo za lastno potrebo, drugi pa se zakladajo in spravljaajo čez. Tudi nosijo ameriško zvezdo na čepiči, pravijo, da vrtihotapijo kose od blaga, zato dajejo cenejše kot drugi. Kosi so porečini po 3,10 m. Marsiktero blago je preležano, da ni vredno plačati krojača. Dobi se pa tu in tam tudi kakšno trpežno sukno.

Pred izpraznitvijo

Zadnje dni pobirajo firme od monopolov³ - vendita dei privati⁴ - na trafikah vzamejo bandero in pečat na pošti. Eden stotnik pride, vzame laško zastavo in kraljevi podobi v šoli. Lahe je skoraj sram, nazadnje še išče tablo: Piazza pred Ekarjevo hišo, ravno prejšno nedeljo jo je baje Farorčarjer Tome zbil s stene.

Župnik za slovo ozmerjan

Pride nad župnika, da je on odgovoren zato, na kar mu odgovori, da ne ve zanjo. Stotnik pa suroviči, da župnik mora vse vedeti, da je za vse odgovoren, in žuga, da župnika odpelje v zapor. Župnik je bil zadnji dan zasedbe junija še ozmerjan, da je zakrivil, da niso mogli dobiti table z laškim napisom. Duhovnik je povsod vsega kriv!

Karakteristika Lahov

Več kot 2 1/2 leta je bila Sorica zasedena. Bog se usmili! Značaj od laških vojakov se razlikuje od sorskega, ki je bolj trd in resen, kot so trde skale okoli kraja. Lah pa je mehak, živahen kot ljudje v vinorodnih deželah, zmiraj vesel, v nesreči takoj obupan, zgovoren, da ljudje pravijo, da še v spanju žlobudra, vpije in zija, posebno pa pri igri »moro«. Kadar so igrali pri Griču, se je sigurno slišalo od Cirila: sei, cinq, sette etc. Vojske so se naveličali, »sotto la naia«, pod kleščami (pajemoteško klešče = tenoglia = naia) ni dobro biti. Jeze se na tiste, ki so bili v zaledju med vojsko, »imboscati« jim pravijo, da so bili z gozdom zakriti. Kralja ne spoštujejo mnogo, »nostro gobbo«, naš grbec, se sliši skoro splošno. Socijalistor je bilo veliko, vsaj najbolj glasni so bili. Ko bi imeli Avstriji toliko hrane in pa municije kot mi, so nas z granatami pobili; občudovali so avstrijsko topništvo, kako precizno je streljalo, najbolj so cenili Bošnjake. Hvaleželjni so pa vsi, kar prosijo, da se jim pripozna:

Italiani sono buoni, še rajše slišijo: Molto buoni. Veliko Lahor je šlo za kruhom v svet, tisti so znali tudi precej nemško, bili so v Švici, Nemčiji, po Avstro-Ogrski, Franciji, Angliji. Tisti niso navdušeni za domovino, mi moramo v tujini služiti, zato delujejo v nič, kar je laškega. Drugim, ki so bili zmiraj doma, so oficirji vcepili neko narodnostno megalomanijo. Večkrat se med seboj skregajo, pa se spet spoprijateljijo. Največ so zabavljali Soričani, ko so imeli vežbanje. Disciplina je pod kritiko, največ se uče teči, komando imajo posebno, mesto ena, dve kriče lub-ti, lub-ti; pravijo, da so sami naredili to besedo. S strojnicami so precej smerek prestreljali, da so se podrlje in so ostali le visoko panjori.

Včasih se je bralo v časopisih, da je laški narod trezen. O vojakih tega ni mogoče trditi, vse je pilo, najrajši črnino, belo vino so imeli za mošt, pa tudi žganja se niso branili. Dobivali so pijačo iz Padove, o kateri so pravili, da ni le krščena, ampak tudi birmana. Podčastniki so najprej odvzeli svoj delež, potem so še pokradli, kolikor so mogli, nato pa zalili z vodo. Kadar so imeli plačilni dan, »cinquine«, je bilo vse pijano. Dialektično so se izražali, da so »čuk«. V pijanosti so kakor obsedeni, srepo gledajo, kolnejo, da so jih morali polirati z vodo. Na Hubneku so streljali v križ, norčevali so se iz Spasitelja, pri Fiddlarjevem Lorencu Zabrdom so jim vzeli lik Razpetega in ga nabili zunan na hišo. Analfabetor je bilo veliko, pripoznali so, tukaj ima vsaka vas šolo, to naj bi tudi pri nas napravili – naša vlada je za nič. V bogokletstvu jih pa nobeden narod ne poseka. Usmiljenja do živine ne poznajo, mule so pretepali in brcali s težkimi okoranimi čerlji v vamp, prodali so zobanje, da so morale stradati, pa so ogrizle vso lesnino v hlevih in po kozolcih. Na težko obloženo mulo se je pa še vojak usedel, da je kar ječala, ali pa vsaj za rep se je držal, da ga je vlekla v klanec. Seveda mula tega ne pozabi. V ravenski grapi je udarila mula vojaka s sprednjo nogo, da je moral v bolnišnico. Soričani jim to zamerijo, ker lepo ravnaajo s svojo živino. Soričanom krasijo, da doma ne delajo toliko, ampak le malo, zraven pa dobro živje – mogoče kakšni napolitanski lazaroni, drugi pa ne. Kruha so imeli s početka toliko, da so ga metali okoli sebe in brcali. Domači možje majejo z glavo in pravijo, tem ljudem bo še manjkal. V občje so hvalili avstrijske zdravnike, da so bolj izučeni kot laški. Severni in južni Lah se pa ne razumejo. Severnjaki očitajo vojakom iz spodnjih krajev, da so vražljivi in pa boječi, da bi jih lahko z mokro cunjjo podil v Kalabrijo, da so se med seboj pobivali po strelnih jarkih, da jih je več padlo pod lastnim nožem kot pa od Avstrijcev, da so morali vselej priti Alpinci reševati ogrožene postojanke, kadar so izjavili v napolitanskem žargonu: Ma fido, chiu.⁶⁷ Če bi jih na mestu pobili, naprej jih niso mogli spraviti. Nazadnje so jih dodelili k telegrafu, telefonu, železnici etc. Južnjaki pa, obratno, predbacijo severnim sosedom, da so brezverci, bahači, da so še bolj tekli kakor oni, kadar je počil 30, 5 cm avstrijski možnar, da imajo le dolg jezik etc. Govore pa tako različno, da se med seboj skoro ne morejo razumeti. Denarja so pa dobivali primeroma veliko od doma, vsi so se ustili, da so bogati, pa so bili po večini zidarji in pa koloni.⁶⁸ Otroke so pa radi imeli, ker so sami tako otročji – »boča«, s tem izrazom so zaznamovali šolo obiskajoče dečke. Silno so radovedni in zijalasti, ob enem čenčavi in spletkarski. Posebno o duhovnikih radi poberejo vse govornice. Stalnosti nimajo nobene, danes ento reč na vso moč hvalijo, jutri pa ravnoisto na vse pretega grajajo.

Oficirji imajo vse značilne poteze laškega značaja, izobrazba jim da potem še posebno obeležje. Pravili so, da so imeli analfabete za komandante, v Sorico so prišli oficirji tudi z ljudsko šolskim znanjem, vojaki so povedali, s tem ali onim sva bila preje kot prostaka zaprta. V družbi pa taki bolj molče, da se ne blamirajo, znajo pa edino le laško, tu in tam kakšen razume malo francosko, pa bi jih sešel na prste ene roke. Z vojaki se družijo in pa pomenjkujejo vsaj do kapitana – niso nekaka višja kasta kot preje v Avstriji. Vendar je ta demokracija včasih navadno prostaštvo. V obraz so navadno sladki, pa nezaupni, vedno sumijo kakšno zahrbtnost. Najbolj so ponosni na svojo kulturo – pripoznajo, da so Slovenci kulturni, vendar je laška kultura višja, ker je rimska. Zastonj je vsak ugovor, silno so takoj občutljivi. Nacijonalno so vsi orientirani, skoro čudno se jim zdi, da se Slovenci takoj ne oklenejo laškega jezika. Zmaga jih je upijanila, sami imperijalisti so. Slovenec bi se mi ne smilil, če bi ga živega drli, tako se je izrazil kapitan nasproti Ročtarju. *Vai fuori il straniero!* To pesem velikokrat igra fanfara. Pri nas je prostost, se hvalijo, pri nas sme iti človek nag po cesti, pa mu nihče ne brani. No, hvala lepa za tako prostost! Junaštva radi pripovedujejo, hvalijo tudi avstrijsko vojaštvo, pa bolj kot Cezar darne Galce, da se izpriča njihov pogum, da so strli takega sovražnika. General-pijanec Garelli je najbolj pošteno izpovedal Podbrdom: Sedaj smo tukaj, ne gre se zato, ali smo zmagali ali nismo, tukaj smo in to morate upoštevati. V Sorici so bili radi, ker so imeli kot na izpostavljeni točki nekaj večje doklade – vsaj tako so pravili. Na zunaj se delajo poštene, pa so bili z vojaki večkrat udeleženi pri raznih tatvinah, potem so pa bratovsko delili. Nekateri so oboževali D'Annunzija, pisatelja, kakor pri nas Cankarja. Termometer za pogovore je bilo dnevno časopisje. Kadar jim je dobro šlo, takrat so povzdigovali v nebesa Francoze, Angleže, kadar so jim na konferencah ti stavili kakšne ovire, potem so se hudovali nanje, najrajši bi jim takoj vojsko napovedali. Posebno so bili gorki Francozom, ki so jih zaničevali in žalili, da so se v zaledju z njimi spopadali. Sline so se jim cedile po Savoiji in pa po Korziki. Angleži so jim pa napravili draginjo, ker so takoj poskočile cene, ko so prišli na bojišče, Amerikanci so pa vse zmogli z obillico dolarjev. Turinske automobile »Fiat« pa kujejo v zvezde. Po angleških častnikih so posneli poleg opasnega pasu poprečni pas čez ramo pa bajoneta z browning-pistolet.¹⁰ Slovensko knjižico, spisano od renegata Brodeljna ali Peternela Tu smo in tu ostanemo so delili med ljudi.¹¹ Eden častnik iz Furlanije – preje dijak – se je precej dobro naučil slovensko in pa eden furlanski vojak.

Najrajše imajo, da se jim kdo sladka – naj si bo tudi največji malopridnež – pa je pri njih v kreditu. Če je kdo prišel čez, so tudi poizvedovali, če je onstran kaj vojakov, dobili so različne odgovore, kar jih je še bolj zmešalo. Nekaj oficirjev je bilo sifilitičnih. Pred odhodom so poklicali fotografe, vse kraje, gricke, posebno Ratitovec so vzeli na piko. [Med fotografiji] je bilo nekaj civilistov, nekaj pa vojakov kot strežnikov, zapeti so bili vsi in niso hoteli ničesar povedati. Imeli so pa velike in močne aparate.

Duhovniki so bili po večini dobri, ugleda niso kaj imeli. Kdor je bil značajan, ta si je pridobil spoštovanje. Vzgojeni so v škofijskih zavodih, posebno niso podkovani v strokah, v občevanju se jim pozna nekaka narejenost. Nekateri so bili hudi naci-

jonalisti, drugi pa so narodnostno vprašanje presojali z višjega stališča in bili tudi Slovincem pravični. Tožili so o korupciji v Italiji med vojno, o vražarstvu med inteligenco – štirje častniki so se bali prižgati cigarete z eno žveplenko, ker so verjeli, da potem najmlajši gotovo umrje v kratkem etc.

Materijalne koristi: aprovizacija

Od zasedbe so imeli Soričani sledeče materialne koristi: aprovizacija je bila obilna in cena (poceni, op. p.). Spočetka so hoteli kmete odstraniti, pozneje je pa potihnila ta zahteva, ker so imeli vsi dovolj – le sladkorja je bilo premalo, prav bele moke tudi ni bilo veliko in pa redka je bila. Pred razdelitvijo je bila seja in se je določila množina živil in cena za kmete in gostove (gostače, op. p.). Vozniki so pa dražili vožnjo. Kakor pri vsaki reči so bili nergači nad aprovizacijo tudi v Sorici, posebno tisti, ki bi jo radi dobili v roke.

Zamena kron v lire

Arstrijske krome so se dobro zamenile za lire, posebno ko je prišlo še 20% doplačilo. Ljudje se jeze sami nad seboj, ker niso zamenili vsega svojega denarja.

Trimesečna podpora, invalidi, vdove

Lahi so izplačevali za časa zasedbe še 3 mesece podpore tistim, ki so imeli pole – skoro vsi so vlekli lire. Preskrbnine za invalide, vdove in sirote je bila primeroma hitro urejena – tudi svote so bile precej lepe.

Nič davkov

Davkov ljudje niso plačevali, ker je bil davčni urad v Skofji Loki, onstran žične ovire. Edino, kar je zahteval civilni komisar v Tolminu in deželni odbor gorški, je bila malenkostna užitinska naklada na vino.

Živina draga

Živina je imela visoko ceno. Na pomlad so prihajali kupci in prekupci posebno po krave – Podbrdčani so bili sami mešetarji. Voli so pa šli v Gorico in Trst, ker po Frulaniji in Benečiji ni bilo živine. ...

Drvarji dobro zaslužijo

Les je dosegel skoro bajne cene, drvarji služijo skoro kolikor hočejo. Bolj če je grad in težak panj, rajši ga vzamejo lesni kupci. Drva prodajajo na težo. Odpuščeni oficirji pridejo nazaj in kupujejo les. Tukaj morajo biti sami milijonarji, ker imajo toliko gozdov, tako so sodili laški častniki, ko so prišli v Sorico.

Ženske perejo in klekajo

Doma pa ženske perejo vojaško perilo, navadno prinesejo vojaki milo, pa tudi dobe precej lir. Tudi čipke nekatere dobro prodajo, posebno v začetku, potem se pa vtakne vmes preveč prekupcev – tudi oficirske soproge se polotijo te kupčije.

Plačilo za sobe

Če je količkanj stanovanja in ga vzamejo oficirji, pa tudi podčastniki dnevno plačajo od postelje 1 Liro, pozneje še 30% povešek. Od moštva pa dajo le nekaj centezimov.

Vojaško varstvo

Poleg teh materijelnih ugodnosti je bilo tudi nekaj vredno vojaško varstvo. Po vojski so bili ljudje zbegani, da bi bili morda začeli krasti in ropati; ko so pa prišli Lahii, se pa tega niso upali.

Škoda natančno popisana in naznanjena

Poleg teh koristi so pa Lahii napravili tudi veliko škode. Škodo so ljudje naznanjali in detajlirano popisovali, kakor je civilni komisarijat objavil, da naj se vloži. Civilni komisarji so bili sami oficirji, pa niso nič marali slišati o škodi, ki jo je napravilo vojaštvo. Pa še vse škode ljudje niso naznanili. Župnik je imel originalno potrdilo o povzročeni škodi, pa je poslal priporočeno na tolminski komisarijat, pa se je vse izgubilo, kakor tudi škoda na beri, ker ni smel v Davčo – pa se še ni rešilo v času, ko so bili Lahii v Sorici.

Kronist na tem mestu omenja škodo, ki so jo Italijani delali v gozdu, kjer niso branili sekati lesa, na poteh, ki jih niso popravljali, po planinah, kjer so bili nastanjeni v senikih, po lazeh, kjer so kradli semenski krompir (kmetje so ga čez zimo zakopavali kar v jame ob njivah), in po vrtovih, kjer sta z njimi odhajala zelenjava in sadje. Vojaške mule pa so zajedale domačo živino.

Lov so pa uničevali, kolikor so mogli, ne poznajo nobenega prepovedanega časa. Veliko srn – tudi par jelenov v Poreznu so postrelili, največji mojstri so bili pa v zanjkah, ptičke so iztrebili, ribe omotili in pobirali iz vode. Šli so tudi za lisicami in kunami, zajcev še omeniti ni treba. Hrane so imeli zadosti, pa stičejo za gnezdi, jedo sove, mačke, pravijo da tudi močerade. Lov se bo težko težko popravil.

Tihotapstvo

Začeli so Soričani kontrabantiti. Nekateri so noč in dan na potu. Zaslužijo baje veliko, pa tudi zapravijo prav po nepotrebnem. Več jih toži, da so se prehladili, ko so bežali, ali pa šli po takih strminah, ali pa bredli ledeno-mrzlo vodo. Vdajajo se tudi pijančevanju, tihotapski denar nima teka, skoro vsakega pa tudi zalotijo, pa gre večletni dobiček, sam pa plačuje advokate v Trstu.

Vseh tatvin ni mogoče naštetih in pa vse škode, kokoš, jajc, raznega orodja itd.

Moralna škoda

Veliko ugodnosti v materijelnem oziru je imela Sorica pod Lahom, pa tudi veliko škode, ki jo niso poplačali. Hujša pa je moralna škoda. Prostosti ni bilo, sedaj še le se človek zaveda, kakšna dobrota je to, ko stoji na vsaki poti straža, pa ti pove – tukaj se ne sme iti. Proibito – prepovedano. Gorjanec je svobodoljubljen, zdaj pa omejujejo to prostost. Silno težko de to človeku. Kako rad bi šel človek obiskat prijatelja, pa ne sme očitno, ampak le skrivaj, v vedni nevarnosti, da ga ujamejo pa odpeljejo v Trst.

Ne razumevanje jezika

Človek se ne more sporazumeti z gosposko, vedno mora seboj vzeti tolmača in ga plačati, potem pa še ne ve, ali je prav prestavil njegove želje in pritožbe ali ne. Potem, vsi dopisi so skoro izključno v laškem jeziku. Če tudi malo za silo tolče laščino, pismenega ne zna brati, pa tudi ne razume. Človek čuti, da je njegov jezik omalovaževan, sam pa degradiran na stopinjo državljana nižje vrste.

Bogokletstva

Italijani so prekljnali Boga in Mater božjo, ker imajo še bogokletstva zmeraj na jeziku, najhitreje so si ljudje to zapomnili, oficirji so to zapazili in z nekako škodoljnostjo pripovedovali: Vaši ljudje že kolnejo po naše.

Pohujšanja

Lahi so zelo malo hodili k maši, k sr, zakramentom še manj. Ko se [domaćini] napravljejo v ceker, se norčujejo iz njih, če pa molijo, se jim posmehujejo. Zato začno po kmetih opuščati molitev pred jedjo. Kdor ne gre v cerkev ali pa k velikonočni spovedi, si pa tolaži svojo vest: saj tudi Lahi ne gredo, pa so katoličani. Lahi bi samo plesali in peli, tukaj pa hitro dobe tovariše in tovarišice. Godci pa žanjejo. Baje zaslužijo en dan in eno noč do 300 Lir. Papirnat denar je stelja, pa ga razmetavajo. – Nasproti ženskam so brez sramu, pred otroci ničesa ne skrivajo – otroci veliko vidijo. Gorje pohujšljivcem!

Razuzdanost

Z malo izjemami so vsi Lahi, častniki in vojaki, zelo razuzdani. Hribovsko ljudstvo pa inklinira k ti pregrehi. Oficirji so našminkani in pomadizirani, obleka od alpincev je pa lepa: široke hlače, širokokrajni klobuk, bluza zopet naredi vtis močnega junaka – v civilu je včasih komaj kubični koren od tega – pa ugaja ženskam. Potem lase imajo goste, zobe bele kot repa, oči črne, ognjene – zato lahko zapeljejo ženske. Omožene žene so se pa dobro držale. Ko so opazili v hišah to grdobjo, so bili ljudje nejevoljni, stari Sorl Franc je hotel izpoditi oficirja in priležnico, komaj so mu to zabranili: pri komandi so take reči bugateljizirali.² še sitnosti bi imel. Govoriti pa znajo Lahi in se laskati, dekleta so bile le gospodične – signorine. Doma v Italiji ženske nič ne delajo, lepo so oblečene pa otroke pestujejo. To je pa ideal sorških punc.

Sadovi razuzdanosti

V tem poglavju župnik našteje vse, ki so »norele« za vojaki oziroma so imele z njimi otroke. Ena od deklet je baje zaradi splava umrla.

Pri telovadišču pa so baje vojaki dobili precej razvit foetus. Govorica je sla o tem po Sorici in sumili so to in ono, gotovoga pa nihče ne ve. Tudi druga dekleta so bila prijazna do Italijanov, vendar nasledki se niso pokazali – boljše so se držale kmečke kot pa bajtarske in pa gostaške. Shakespeare pravi: Schmachheit ist dein Nam³ o Weib!⁴

Duhovnik pridiguje, svari, opominja – vse je zastonj. Kadar prime tisti silni nagon človeka, kdor ni moralno utrjen, podleže. Panem et circenses!⁵ Soričani bi

rekli: Dobro jesti pa piti in plesati, to je življenje! Nasledki ne izostanejo. Pa tudi marsikateri domači fantje so sprideni. Leta 1920 je bilo med 40 rojenci 16 nezakonskih. Sorica je dosegla v tem letu rekord za izven zakona rojene otroke, nekaj jih je bilo pozneje pozakonjenih!

Pleve pridejo na vrh

Veliko deklet se je pa izvrstno držalo vzlic laške vsiljivosti: pleve so prišle na vrh, kleno žito ostane pa spodaj. Kadar je bil shod Marijine družbe, so Lahji celo v cerkev silili in zijali ženske, pri tem šepetali in se muzali. Iz cerkve grede so gоторo oficirji promentirali med Ekarjerim kozlom in Žnidarjem in delali opazke: *Che bella vergine!* drugod so se pa nastavljali vojaki in sirovičili. Ženske so morale iti kakor včasih skozi šibe! Kultura! Tudi veliko Marijinih družabnic se je spotaknilo.

Poroke z Lahji

Dve Soričanki sta poročili Lahje, birše vojake. Sitnosti so bile z oklici in potrebnimi dokumenti:

1. Marija Thaler, gost[aška] hči, Sp. Sorica 9, je vzela Pietro Fedrogatti iz province Bresijanske
2. Frančiška Pintar, gost. hči, Sp. Sorica 3 pa Ambroža Furagalli iz province Milanske
3. Neža Gasser, gost. hči, Sp. Sorica 22 Augusta Ben iz province Belunske
4. Neža Markelj, hiš[arhjeva] hči, Sp. Sorica 19 Prior Atilije iz province Trevizanske.

Pod 3 in 4 nista imeli potrebnih listin, zato sta bili poročeni na Laškem. Druge so pa zastonj čakale ženinov, dasi so jim obljubovali zakon. –

Antipatija do Srbov

Soričani so strašili Lahje s Srbi; ker so poznali Bošnjake, so radi verjeli, da so Srbi še bolj divji v boju. Nagajali so jim, da imajo »paura«, strah pred Jugoslovani, v resnici so bili boječi in so se tresli pred spopadom. Lahji pa so se maščevali in so začeli ljudi plašiti pred Srbi. Pravili so jim, da so sami tatovi in roparji, da bodo ljudem vse pobrali, da nimajo nobene kulture, da se vedno le vojskujejo – mi Lahji vas imamo pa radi. Oficirji sami spočetka niso kaj prida vedeli od Srbov, potem so pa brali o njih, kakor je poročalo dnevno časopisje, pa so tako poučevali vojake, ti so pa vse izblebetali Soričanom. Nazadnje so se pospeli od trditve, ti so naši najhujši sovražniki – ne pa zavezniki. »Balcanci« in pa »mentalita balcanica« to je bila stalna tema; da se vojskujejo za eno vas, da so hujši kot Turki, da poznajo le batine. – Pa še primorski Slovenci so jih šuntali, ne bodete veliko prebrali, če pridete v Jugoslavijo, saj Srbi ne marajo za nas Slovence. Vojska bo kmalu – ljudje se pa boje vojske. Tako je nastala nekaka antipatija do Srbov. *Semper aliquid haeret.*⁷⁶

Jugoslovani pridejo v Sorico

Dne 2. junija zapuste Lahji Sorico, isti dan, v četrtek pred praznikom presv. Srca Jezusovega, pridejo Jugoslovani. Okoli 10. ure pred poldnem pripilha avtomobil

s Podrošča, župnik, učitelj z otroci, poštar, pridejo k pozdravu na Grobu – župan ni verjel, da bomo rešeni, zato je šel na delo. Izstopijo major Viktor Andrejka z bratom Rudolfom⁷¹ in pa major Alojzij Markovič, baje iz Trsta. Topič poka, slovenske zastave vise. Za avtomobilom gredo pa dolinci pogledat, kakšna je Sorica po dohodu Lahov. Na pošti se razvije prav lepa in nepresiljena zabava. Samo laško vino je močno, marsikateremu se noge zapletejo, ko meri cesto nazaj. Jugoslovanski financi pridejo isti dan gori in orožniki pa iščejo stanovanja, davčni urad pa pošlje položnice za zaostale davke od leta 18. Dekan iz Stare Loke priredi vizitacijo, zdravnik pa cepljenje koz.

Provizorična meja

Lahi se umaknejo, pa napravijo novo mejo, »confine provvisorio«, ki gre iz Možice pod Ebnarjev Žbont, potem po poti čez planino do Ekarjevega hleva, od tam zavije na Dravh, od tukaj pa poševno pod Lajmerjem do Pekla, potem po zadnjem Ravtku na cesto na Soro, raz Soro pa pelje na Hoč. Pod Italijo ostanejo Rovtar, Plašajtar, Zalodern,⁷² Bajtar, Pohman in pa Primoževa bajta.⁷³ Ko so Lahi delali novo mejo, ni bilo zraven nobenega Jugoslavana.

Zadnja aprovizacija

Financi imajo vodjo – podstarešina Urbančič stanuje pri Farorskem Petru. Prosijo, da bi dobivali na aprovizaciji kot preje laški, tudi orožniki se oglase. Vsem se ugodi, plačujejo ljudje z lirami in kronami. Ko se še razproda inventar – se razdeli »čep« med ljudi, in sicer 3183 Lir in 4778 K 58 v. Naredila sta se dva razreda – prvi je dobil na osebo 4 Lire in pa 6 Kron, drugi pa 2 Lire in 2 Kroni. Župnik je predlagal, da naj gre čep za zvonove, pa niso bili s tem zadovoljni.

Župan odstopi

Glavar Žnidarčič⁷⁴ iz Kranja tudi pride pogledat v osvobojeno Sorico. Potem reče županu, da bo težko delal po novih predpisih, ker ni vajen. Nato pa župan izjavi, da odstopi, saj je že sit teh županskih poslov. Glavar sprejme odpoved in imenuje Strojevca⁷⁵ iz Zalega loga za gerenta cele občine. Mogoče je bilo zraven tudi malo politike.

Vse narodne praznike obhajamo slovesno, dokler je kaj smodnika tudi streljamo.

Nove težave

Davkarija tirja davek za nazaj. Ljudem to ne gre v glavo, saj nismo imeli nobenih ugodnosti od Jugoslavije, zdaj pa naj plačujemo, potem denar še ni ves zamenjan, vojne posojila še ne prevzeta, cesta slaba, večina soriške podobčine ima po novi meji dvolastnike, občina naj bo nerazdeljena, v Poreznu je tudi meja, da ni nobeni stvari podobna.

Brodar posreduje ugodno za Sorico

Vse te nadloge sporočimo poslancu Brodarju,⁷⁶ ki doseže za Sorico, [da se] davek za nazaj odpiše, nežigosan denar se zamenj, ko bo meja določena za stalno, za

občinsko skupnost je posredoval v zunanjem ministerstvu in priložil po generalštabni karti posneto skico od občinske meje in kako silno nepraktična je sedanja provizorična meja. V Beogradu obljubijo, da hočejo upoštevati soriške želje.

Cene nizke

Soričanom se zde cene v Jugoslaviji nizke, bel kruh je po vseh gostilnah, meso po 24 K, tobaka za pipo pa primanjkuje; živina tudi ni draga. Bolj pametni so veliko odprodali, pa zdaj lahko nakupijo ceno. Na pošti se je izrazila gospodinja:

Odkar sem Jugoslovanka,

Mi ničesar ne manjka.

Konji zaplenjeni

Prezeljc je imel par konj, najbržeje je mislil jih spraviti čez [mejo], pa mu jih orožniki iz Sorice zaplenijo v hlevu. Bolj nesrečen je bil iz Danj Markeljč – pasli so konje v Pordnu, pastirja niso imeli, pa so šli čez Bergštango Jenšterlov, Soštarčkor in pa Markeljčeva dra, na planini so jih pa Lahi ujeli in odpeljali čez Kore v Podbrdo. Sošterčkor se je ubil na tisti strmini. To letajo Danjarji okoli – gredo tudi v Ljubljano – pa le laška izjava drži, da jih je eden mislil vtihotapiti v Italijo. Prodajo jih na dražbi, Markeljč mora nazaj kupiti lastni par za 6000 Lir, Jenšterle pa za 3000.

Kerzarju je pa ušlo nekaj mlade živine čez, pa je tudi moral odšteti precej na podbrški carinarnici.

Romanje v Sorico

Veliko ljudi iz doline pride v Sorico, posebno ob nedeljah radi zahajajo gori in na Soro, pa se zaplešejo. Izprašujejo, kako je bilo pod Lahom, ali je kaj dolg čas po Italijanih. O nekaterih ženskah so še govorili, da so jim nosile sirovo maslo in pa kuretino na Ravtek.

Pogranične čete

Na Sori in pa v Davči so prišle pogranične čete, obstoječe po večini iz Rusov od Wranglove armade.⁸ Pri Žagi stanujejo v hlevu. Kadar imajo denar, pijejo špirit z vodo, pa zmeraj so na dolgu v trgovini. Vodja je Kuzmin, bivši kapetan ali major, nastopajo pa divjaško. Pravijo, da so bili skoro vsi častniki. Streljajo tja v en dan, v Davči so ustrelili enega tihotapca, na Aržeta so tudi pokali, kakor tudi na fantašolarja od Roberčevega Miha. Govore, da se radi dajo podkupiti. Z orožniki se nič kaj ne razumejo, dasi oboji domu[je]jo pri Pohmanovem Janezu.

Lov za lirami

Nekateri Soričani zamene lire, drugi jih pa nočejo, spočetka jih plačujejo po 5, 6 kron, pozneje 7, posebno verizi z valutami Strojčeva Tončka. Kadar zve, da je prišlo v pismu kakšna dolarska pošiljatev, že pride in kupuje, obenem pa poroča, da tuje valute padajo, da le opehari, če more tiste, ki nimajo časopisov in nič ne vedo za borzne objave. Privatno prodajajo lire še višji kot na bankah. Lira vedno

bolj raste – ž njo vred pa draginja. Ljudje pa majejo z glavo, kdo bi mislil, da bodo ljudje še z denarjem kupčevali.

Težave z lirskimi vlogami v hranilnici

Hranilnica je zaračunila vloge v lirah, kot so Lahi menjali, namreč 1 : 2,5, sedaj hočejo vložniki lire, pa jih zadruga nima.⁵⁹ Nekateri se jeze, poprašujejo za svet advokate, potem se potolažijo, kakor bo država odločila, tako naj se potem izplačajo, pa bo treba tudi tiste potirjati, ki so lire prejeli po ti ceni.

Brodar v Sorici

21. VIII. pride poslanec Brodar v župnišče, da se predstavi ljudem in poižve za soriške križe in težave; po 10. maši govori zunaj pred pokopališčem. Ljudem govori zelo ugaja, na pošti še pridejo in mu potožijo svoje skrbi, vse zapiše in obljubi, kar bo mogoče, bo skušal doseči za Sorico.

Prošnja za dvorazrednico

Krajnik⁶⁰ šolski svet prosi za dvorazrednico v Sorici, ker je otrok veliko. Predlog stavi župnik.

Mobilizacija

5. in 7. XI. mobilizacija je ukazana tudi v Sorici. Nič kaj radi ne gredo, pa le odrinejo. Klicani so letniki od 96–99. V Ljubljani je kakor v Babilonu. Vse je pijano, upijejo, da naj dajo puške, potem jih bodo že znali prav rabiti. Tudi se slišijo proti državnim in proti dinastičnim vskliki. V Ljubljani pa zvedo, da Soričanom ni treba odriniti v vojsko. Veseli gredo nazaj, pa se jeze na gerenta, da jim je napravil toliko stroškov, pijejo iz veselja, zmerjajo gerenta, češ zmeraj tlači, kjer le more, Soričane. Stroškov so imeli posamezni do 1000 K.

Izvrstna letina

Letina je bila izvanredno dobra. Poletje je bilo suho. Drugod so tožili o slabem pridelku, v Sorici je pa dež primakal toliko, da je trava gosta in velika zrasla. Posušili so lahko, žito je bilo posebno kleno, otave obilno, paša je bila čez vse svete, po njivah in košeninah je zrastle veliko tretje deteljice, da so bila vsa okna pri kozlih polna. Sadja je bilo obilo in pa nič ni bilo črvivo.

Ljudsko popisovanje

V decembru pride odlok, da se mora prešteti prebivalstvo v novo osvobodeni Sorici. Gerent pošlje svojega sina Ivana in pa zaliloškega učitelja, da prešteje in popiše ljudi in živino. Vršilo se je popisovanje v mežnji zgoraj. Rezultatov pa niso objavili.⁶⁰

Sklep

Po podpisu vseh mirovnih pogodb je Evropa dobila povsem novo podobo. Nastale so številne nove (nacionalne) države, poveljna kriza v Italiji in Nemčiji je

botrovala vzponu fašizma in nacizma. Dvajsetletno medvojno obdobje je teklo najprej v znamenju celjenja ran, ki so nastale po prvi vojni, nato pa kmalu v pripravi na novo vojno. Društvo narodov ni izpolnilo svojega poslanstva, Nemčija je bila preveč ponižana, da bi mirno prenesla poraze po prvi svetovni vojni.

Meja z Italijo je potekala tik za obema dolinama. Najprej fronta, potem pa meja sta prinesli precej sprememb v življenje v dolinah. Prehodnost z Gorenjske na Primorsko se je sicer zmanjšala, vendar je povezava še vedno potekala – tudi z nedovoljenimi prehodi preko meje, tihotapljenjem. Tako fronta kot meja sta v dolini pripeljali številne tujce, najprej vojake, pozneje carinike, orožnike in druge državne uradnike. Med vojno je v tem smislu mogoče bolj trpela Selška dolina, pozneje pa Poljanska, saj je meja tu odrezala nekaj vasi v okolici Žiri, medtem ko je v Selški dolini odrezala le posamezne kmetije. Gradnja sistema utrdb na meji, t. i. Rupnikova linija, je nudila zaposlitev precejšnjemu številu domačinov. Vendar je to že tema za drugo raziskavo.

Kar se Sorice tiče, lahko ugotovimo, da je »italijanska epizoda« se malo podaljšala drugačen slog življenja, ki ji ga je prinesla svetovna vojna. Spoznavanje tujih navad in značajev, možnost drugačnega zasluzka in nekaj italijanskih ženinov so bile posledice te okupacije.

Kratice

- ELZ – Enciklopedija leksikografskega zavoda
- ES – Enciklopedija Slovenije
- NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana
- PSBL – Primorski slovenski biografski leksikon
- SBL – Slovenski biografski leksikon
- ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana

Literatura za 1. in 2. del prispevka

- Andrejka, Viktor: *Razvoj vojaštva in vojaški dogodki od prerata do danes. Slovenci v desetletju 1918–1928*: zbornik razprav iz kulturne, gospodarske in politične zgodovine. Ljubljana : Leonova družba, 1928.
- Atlas Slovenije* (ur. V. Kos in drugi). Ljubljana : Mladinska knjiga : Geodetski zavod Slovenije, 1996.
- Bahun, Dušan: *Država Slovencev. Hrvator in Srbov v gradivu Zgodovinskega arhiva Ljubljana*. Katalog ob razstavi. Ljubljana : Zgodovinski arhiv Ljubljana, 1998.
- Budna, Nataša: Prva svetovna vojna iz župnijskih kronik, leto 1915. *Loski razgledi*. 42. Škofja Loka : Muzejsko društvo v Škofji Loki, 1995, str. 79–99.
- Catalogus cleri et beneficiorum ecclesiasticorum. *Diocesis Labacensis*: za leto 1914.
- Čeferin, Emil: Zadrudništvo v Selški dolini. *Selška dolina v preteklosti in sedanjosti*. Železniki : Muzejsko društvo v Šk. Loki, 1973, str. 187–200.
- Doba prerator*: Ljubljana : Mladinska knjiga, 1983.
- Enciklopedija leksikografskega zavoda* (ELZ). Zagreb, 1959–, str. 624–625.
- Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1987–2002.
- Klavora, Vasja: *Plavi križ: Soška fronta: Bovec 1915–1917*. Celovec : Mohorjeva družba, 2000.
- Primorski slovenski biografski leksikon* (PSBL). Gorica : Goriska Mohorjeva družba, 1974–1994.
- Slovenski biografski leksikon* (SBL). Ljubljana : Zadrudna gospodarska banka, 1925–1991.
- Slovenska kronika XX. stoletja, 1900–1941*. Ljubljana : Nova revija, 1995.
- Slovenski prapovis* (ur. J. Toporišič in drugi). Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2001.
- Šematizem ljubljanske nadškofije*. Ljubljana : Nadškofijski ordinariat, 1993.
- Veliki slovar tujk*. V Ljubljani : Cankarjeva založba, 2002.

Vilhar, Albin: *Latinski citati*. Beograd: Matica srpska, 1989.

Zgodovina v slikah, šestnajsta knjiga (1918-1945). Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1980.

Časopisi

Slovenec, 1918, 1920, 1921

Slovenski narod, 1918, 1920, 1921

Arhivsko gradivo

Arhiv Republike Slovenije

Nadškofjski arhiv Ljubljana

Zgodovinski arhiv Ljubljana

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Škofjo Loko

Opombe

¹ To presega že vsako mejo dostojanstva (Dnevne novice). *Slovenec*, 16. 3. 1920.

² Tihotapstvo in njegove eventualne posledice. *Slovenec*, 2. 4. 1920.

³ Prav tam.

⁴ Iz Sorice nad Železniki (Dnevne novice). *Slovenec*, 5. 6. 1921.

⁵ Janez Kos iz Podporezna.

⁶ Frölich iz Podporezna.

⁷ Janez Zgaga, posestnik, lastnik zage v Podporeznu, p. d. Pohman.

⁸ Pfeifer, Spodnja Sorica 21.

⁹ Anton Grohar.

¹⁰ Kopel, kopalnica.

¹¹ Pri Ekarju je bila posta in vojaška kantina, nekaj časa tudi vojaška komanda.

¹² Napredoval zaradi zaslug v vojni.

¹³ Kmetje oz. ledinska imena v Spodnji in Zgornji Sorici.

¹⁴ Anton Hribar (1864-1953) duhovnik in pesnik, eden najplodovitejših pesnikov revije *Dom in svet*. Od 1913 je služboval v Zalem Logu. (SBL, 1. knjiga, str. 352; Šematizem ljubljanske nadškofije.)

¹⁵ Verjetno Peter Frölich iz Sp. Sorice 15.

¹⁶ Pater Karl Kemperle, kapucinski gvardijan v Škofji Loki, doma iz Spodnje Sorice (p. d. Kostnarjev Peter). Malo pozneje, 20. novembra 1920, je umrl.

¹⁷ Avstrijska himna.

¹⁸ Svinje. Živela Italija, živel naš kralj!

¹⁹ Proskineza - (bizantinski) pozdrav s poklekom (pred cesarjem).

²⁰ Drol iz Zgornje Sorice 8.

²¹ V Sorici je bila leta 1911 ustanovljena prva zadružna elektrarna v Sloveniji, imenovala se je Električno strojna zadruga v Sorici r. z. z. o. z. Prvi načelnik je bil poštar Lovro Pintar, tajnik je bil župnik Karlin, pozneje pa je funkcijo prevzel verjetno Mikuž. To lahko sklepamo, ker so el. tok dobivali samo člani zadruge, cerkev in župnišče pa sta jo imela. (Čeferin, *Zadružništvo v Selski dolini*, str. 193.)

²² Kovanci za 5 kron.

²³ Pusti!

²⁴ S tem človekom ne govorim!

²⁵ Razen Znidarja, ki je v Sp. Sorici, vsi drugi v Zg. Sorici.

²⁶ Po vojni se zaradi gospodarske krize v Italiji zaneti val nezadovoljstva, kar je povzročilo razmah delavskega gibanja pod vodstvom socialistične stranke. (Gl. Svoltšak, Petra: *Združeni slovenski in italijanski socialisti*. *Kronika XX. stoletja*, str. 237-238.)

²⁷ Nenatančno, približno.

²⁸ Konsumna društva so bila oblika delavskega zadružništva, ki so članom omogočala nakup življenjskih potrebščin po nižjih cenah. V Železnikih je delovalo od leta 1897 in se je imenovalo Prvo železniško delavsko konzumno društvo r. z. z. o. z. Železniki. (Več Kresal, France: *Konsumno društvo*. *ES*, zv. 5, str. 252; Čeferin, *Zadružništvo v Selski dolini*, str. 189/199.)

²⁹ Versajsko mirovno pogodbo je Nemčija podpisala 28. 6. 1919. V njej se je obvezala, da bo petdeset let plačevala reparacije, demilitarizirala Porenje, izgubila je vse kolonije, odredi se je morala splošni vojaški

obveznosti, težki oborožitvi, izgubila je letalstvo, vojno mornarico, Alzacijo in Loreno, Poljski pa je morala odstopiti Poznanjsko in zahodno Prusijo. Prepovedali so ji združitev z Avstrijo. (Zgodovina v slikah, st. 7232.)

⁸⁹ Pogodba med Avstrijo in antanto, popisana 10. 9. 1919 v pariškem predmestju Saint-Germaine, je določala meje nove države, politične in gospodarske odnose s sosedami in državami naslednicami habshurske monarhije, odgovornost za vojno škodo in vojne zločine; omejitve glede oborožitve itd. (Gl. Stergar, Janez: Senzermenska mirovna pogodba z Republiko Avstrijo. *Kronika XX. stoletja*, str. 236.)

⁹⁰ Mirovna pogodba med antanto in Madžarsko, podpisana 19. 3. 1920 v Trianonu.

⁹¹ Mirovna pogodba med antanto in Bolgarijo je bila v Neuillyju podpisana 27. 11. 1919.

⁹² Mirovna pogodba med antanto in Turčijo, podpisana v Sevresu 10. 8. 1920.

⁹³ David Lloyd George (1863–1945), pravnik, državnik, med prvo svetovno vojno najprej vojni minister, od 1916 britanski ministrski predsednik, eden od treh velikih akterjev in mož odločitev na versajski mirovni konferenci. Zagovarja ravnotežje v Evropi, proti razkosanju Nemčije, brani britanske interese v bivših kolonijah. Kot protiutež prodiranju Francije na Balkan podpira interese Italije. (*ELZ*, 4. knjiga, str. 624–625.)

⁹⁴ Mirovna pogodba med Kraljevino SHS in Italijo. Pri pogajanjih so Italijani vztrajali na določitih Londonskega pakta iz leta 1915, obveljala pa je nazadnje črta, ki jo je določila ameriški predsednik Woodrow Willson (Wilsonova črta): Peč–Jalovec–Triglav–Možic–Porezen–Blegoš–Črni vrh nad Novaki–Bevke–Hotedršica–Planina–Javorniki nad Čerknico–Biska gora–Griza–Snežnik–Kastav–Matulji–Jadransko morje. (Svoljšak, Petra: Meja med Italijo in Kraljevino SHS. *Kronika XX. stoletja*, str. 251.)

⁹⁵ Reka je bila do leta 1924 neodvisna, potem je pripadla Italiji, v Dalmaciji pa so Italiji ostali Zadar z okolico in otoki Cres, Lošinj, Lastovo, Palagruž.

⁹⁶ Borovniški viadukt je bil ob nastanku (1850–1856) eden največjih železniških viaduktov v Evropi (dolg 561 m, visok 38 m). Pozneje je bil zelo slabo vzdrževan, zato je bil med prvo svetovno vojno zaradi številnih vojaških transportov na fronto verjetno nekoliko poškodovan in so ga utrdili. V Arhivu Republike Slovenije (AS 1093, Zbirka železniških načrtov, sk. 188) obstajajo načrti, kako so (naj bi) utrdili viadukt v nekaterih njegovih obokih s podpornimi zidovi oz. lesenimi piloti. Sicer je most razstrelila stara jugoslovanska vojska v aprilski vojni 1941. (Gl. Zemljič, Borovniški viadukt. *ES*, 1. knjiga, str. 331.)

⁹⁷ Warren Gamaliel Harding (1865–1923), republikanec, ki je leta 1920 na volitvah zmagal s parolo »povratak k normalnosti«. V primerjavi z Wilsonom je veljal za pragmatičnega preudarneža. (*ELZ*, 3. knjiga, str. 330; Zgodovina v slikah, st. 7436.)

⁹⁸ Oba iz Zgornje Sorice.

⁹⁹ Mogoče Ozboltov, Zg. Sorica.

¹⁰⁰ Italijanski komunisti so se oktobra 1919 pridružili III. internacionali. Na parlamentarnih volitvah leta 1921 so dobili 16 mandatov (socialisti 122, od 535 sedežev v parlamentu). Kot posledica revolucionarnega gibanja in v strahu pred socialno revolucijo se je že leta 1920 v Italiji pojavil fašizem. (Po volitvah v Italiji. *Slovenec*, 27. 5. 1921, str. 2.)

¹⁰¹ Egart, Sp. Sorica.

¹⁰² Pohman v Podporeznu.

¹⁰³ Trojar, Zg. Sorica.

¹⁰⁴ Trojar, Sp. Sorica.

¹⁰⁵ *Koledar za navadno leto 1921* (ur. A. Pavlica), letnik II. Gorica: Goriška Matica, str. 35.

¹⁰⁶ V Zgornji Sorici.

¹⁰⁷ »Tu bomo ostali, dobro bo tako.« Citat je iz Livija, Ab urbe condita. Kamil, drugi ustanovitelj Rima, je po katastrofi leta 387, ko so Galci porušili Rim, mesto obnovil. Ob tem sklepu je neki centurio (stotnik) pred kurijo na zbornem mestu kohort posrečeno dejal: »Praporščak, postavi znamenje; tu bomo ostali, dobro bo tako.« (»Signifer, statue signum; hic manebimus optime.«) Te besede so senatorji razumeli kot znamenje, da obnovijo Rim. V tem smislu je besede uporabil tudi d'Annunzio. (Zahvaljujem se doktorjema Lilijani Znidaršič Golec in Francetu Baragi za posredovanje, še posebej pa gospodu prof. dr. Primožu Simonitiju, ki je prevedel in razložil stavek.)

¹⁰⁸ Baron Peter Nikolajevič Vrangelj (Wrangel) (1877–1928), ruski general, eden od voditeljev bele garde, kontrarevolucionarnih sil v Rusiji. Po oktobrski revoluciji se je boril v Ukrajini, po porazu leta 1920 pa se je umaknil v Carigrad. Umril je v Bruslju. (*ELZ*, 7. knjiga, str. 693.)

¹⁰⁹ V Jugoslaviji so se hitro po nastanku začela kazati nacionalna in socialna nasprotja, poleg tega je država doživljala neuspehe na zunanjepolitičnem področju. Ob koncu leta 1920 je bila v ustavodajni skupščini

- sprejeta t. i. vidovdanska ustava, proti kateri je takoj nastopila večina slovenskih in hrvaških politikov. Že pred sprejetjem ustave je država začela obračunavati z delavskim gibanjem, ki se je v letih 1919-20 že precej razmahnilo. Decembra 1920 je sledila še Obznanja, razglas, s katerim so prepovedali delovanje komunistične stranke: (*Zgodovina v slikah*, st. 7319-7321.)
- ⁵¹ Carina.
- ⁵² Vlada je julija 1920 imenovala posebno komisijo za določitev meja. Najprej je začela delati komisija za določitev meje z Avstrijo - v začetku avgusta 1920. V začetku februarja 1921 so določili še delegate za jugoslovansko-italijanske komisije: za Julijsko Benečijo, za Dalmacijo in za svobodno mesto Reko.
- ⁵³ Bili so: predstojnik Osrednjega urada za nove province, senator Salata, general Bacchelli in polkovnik Garibaldi.
- ⁵⁴ V jugoslovanskem delu komisije za Julijsko Benečijo so bili polkovnik Milan Ječmenič, polkovnik Aleksander Daskolovič in general Rudolf Maister.
- ⁵⁵ Gre za časopis *Il Lavatore*, dnevnik KPL, ravnatelj katerega je bil Giuseppe Tuntar.
- ⁵⁶ Pfeifer, Zg. Sorica.
- ⁵⁷ Pravilno Tuntar, Giuseppe (Josip) (1882-1940), eden od voditeljev predvojne Italijanske socialistične stranke v Istri in Furlaniji. Po vojni skupaj z Regentom glavna organizatorja levece v Trstu in Julijski krajini. (Kacin-Wohinz, Milica: Tuntar, Giuseppe, *ES*, zv. 13, str. 395.)
- ⁵⁸ Ivan Regent (1884-1967), politik in publicist, kulturni delavec v Trstu. Po prvi svetovni vojni se preseli v Ljubljano. (Troha, Nevenka: Regent, Ivan, *ES*, zv. 10, str. 144.)
- ⁵⁹ Dragotin Gustinčič (1882-1974), publicist in politični delavec, komunist. Najprej je živel v Trstu, pozneje v Ljubljani in Sovjetski zvezi. (Filipič, France: Gustinčič, Dragotin, *ES*, zv. 3, str. 408.)
- ⁶⁰ Henrik Tuma (1858-1935), politik, publicist, alpinist. Do 1924 živi v Trstu, nato v Ljubljani. (*SBL*, zv. 13, str. 231-236.)
- ⁶¹ Glavna aneksijska proslava je bila v vsej Julijski krajini (tedaj so ji rekli Julijska Benečija, ital. Venezia Giulia) 6. februarja v Gorici. V nekaterih manjših krajih, na primer v Tolminu, so praznovali priključitev 27. februarja. 20. marca 1921 pa so v Ljubljani pripravili žalno manifestacijo. Ljubljano so prekrile črne zastave. Proslave pred univerzo so se udeležila društva, dobrovoljci, politiki in številni drugi, odkrili so spominsko ploščo z napisom: »20. III. 1921 ZASEDENEMU OZEMLJU«. (*Slovenec*, 22. 3. 1921)
- ⁶² Med prvimi ukrepi italijanskih oblasti je bila tudi prepoved izobešanja jugoslovanskih zastav. (Svoljšak, Petra: Italijanski vojaki zasedejo slovensko ozemlje, *Kronika XX. stoletja*, str. 212)
- ⁶³ Na parlamentarnih volitvah v Italiji so na Goriškem kandidirali štirje Jugoslovani, pripadniki Jugoslovanske narodne stranke: predsednik društva Edinost v Trstu dr. Josip Vilfan (1878-1955), duhovnik Virgilij Šček (1889-1948), predsednik goriškega pokrajinskega oddelka Narodnega sveta, odvetnik dr. Karel Podgornik (1878-1962), in bivši župan Postojne in poslanec postojnskega okraja Josip Lavrenčič (1859-1936). Slovenci v zasedenih pokrajinah so se zelo številčno udeležili volitev, vendar so jih Italijani, po poročanju časopisov predvsem fašisti, močno ovirali in jim nazadnje celo preprečili volitve - tako je bilo očitno tudi v Podbrdu. Lipovo vejico v gumbnici so nosili slovenski volilci na celotnem Goriškem. (Volitve v italijanski parlament, *Slovenski narod*, 21. 5. 1921, str. 2; *PSBL*, snopiči 9., 12., 15.; *SBL*, III. knjiga, str. 593.)
- ⁶⁴ Pasta asciutta, makaroni.
- ⁶⁵ Krošnjariji. (Iz nemškega hausieren.)
- ⁶⁶ Nazivi in oznake blaga in storitev, nad katerim ima nadzor država.
- ⁶⁷ Vrsta kletvice.
- ⁶⁸ Najemniki.
- ⁶⁹ Izgini, tujec!
- ⁷⁰ Polavtomatska pištola, imenovana po konstruktorju J. M. Browningu.
- ⁷¹ Slovenec je februarja 1921 omenjal knjižice, ki so jih na Goriškem Italijani delili šolskim vodstvom. V njih so popisane črno na belem razne dobrote, ki nam jih je Italija delila. Verjetno je šlo za podobno literaturo.
- ⁷² Bagatelizirati - omalovaževati, podcenjevati.
- ⁷³ Sramota je tvoje ime, ženska
- ⁷⁴ Kruha in iger!
- ⁷⁵ Kako lepa devica!
- ⁷⁶ Vedno kaj ostane (se obdrži).
- ⁷⁷ Viktor Andrejka pl. Livnogradski (1881-1947), koroški borec, polkovnik jugoslovanske vojske, Rudolf

Andrejka (1880-1948), pravnik, zgodovinar, statistik (ZAL, LJU 500). Mesto Ljubljana, domovinski oddelek: NSAL. Indeks k mrliskim matičnim knjigam župnije sv. Nikolaja, Ljubljana; Murko, Vladimir; Andrejka, Rudolf. *ES*, zv. I, str. 78).

²² Verjetno Zalodnikar.

²³ Petrovo Brdo.

²⁴ Josip Znidarčič (1877-1949), sreski poglavar v Kranju.

²⁵ Franc Demšar.

²⁶ Janez Brodar (1885-1969), klerikalni politik, od 1919 načelnik centralnega odbora Jugoslovanske kmečke zveze, v tem času poslanec SLS v Beogradu. Nasprotnik kmečko-delavskega gibanja, komunizma, med drugo svetovno vojno pobudnik in organizator belogardizma oz. domobranstva na Gorenjskem. Umrl v Spitalu v Avstriji, kamor je zbežal ob koncu vojne. (Vidović Miklavčič, Brodar Janez. *ES*, zv. I, str. 387.)

²⁷ Gl. op. 49.

²⁸ Hramilnica in posojilnica v Sorici je bila ustanovljena leta 1902. (Čeferin, *Zadržništvo v Selski dolini*, str. 189.)

²⁹ Krajevni.

³⁰ Leta 1910 je bilo v občini Sorica 1846 prebivalcev, leta 1927 pa 1957.

ZUSAMMENFASSUNG

Die italienische Okkupation vom Dorf Sorica II

Im zweiten Teil des Berichtes über die Okkupation von Sorica beschreibt der Pfarrer Mikuz die Ereignisse im Jahr 1920 und 1921. Das Bataillon Pieve d' Cadore verläßt Sorica Mitte Mai 1920, bald kommt jedoch eine neue Bataillonskompanie Vicenza. Der letzte Soldat verläßt das Dorf am Ende des Jahres 1920.

In Sorica waren die Italiener nicht beliebt, obwohl die Bewohner aus der italienischen Okkupation auch einige Vorteile zogen. Der günstige Geldwechsel verhalf zu zahlreichen Bauarbeiten in der Gemeinde von Sorica. Neue Gebäude wurden gebaut, alte Häuser wurden erweitert und renoviert. In der Besatzungszeit erhielten Kriegsbeschädigte, Witwen und Waisen ziemlich hohe Geldunterstützungen. Die Bewohner bezahlten keine Steuer, denn sie gehörten zum Steueramt in Škofja Loka jenseits der Grenze. Sie verdienten gut mit dem Verkauf von Vieh und Holz, was in Italien einen hohen Preis hatte. Sie begannen auch über die Grenze nach Jugoslawien zu schmuggeln. Der Chronist zählt auch viele schlechte Sachen auf, die den Einwohnern wegen der Okkupation zuteil wurden: sie hatten keine Bewegungsfreiheit, sie konnten keine Kontakte zu ihren Verwandten und Freunden jenseits der Grenze haben. Weil sie Italienisch nicht konnten, wurden sie als zweitrangige Staatsbürger behandelt. Von den Italienern nahmen sie Fluchen und Zügellosigkeit auf, sie gingen nicht mehr zur Kirche.

Der Chronist spielt darauf an, bei den Italienern unbeliebt gewesen zu sein. Sie wollten ihn auf jede Weise bei einem Vergehen erwischen, um ihn bestrafen zu können. Er wurde mehrmals verhört, der Spionage und der Kollaboration mit Serben angeklagt. Einmal wurde sogar das Pfarrhaus durchsucht.

Seit November 1920, nach dem Rapallovertrag, erhofften die Einwohner von Sorica den Anschluß zum Königreich SHS. Die Arbeiter waren zwar italienischfreundlicher als die Bauern, weil sich in Italien zu jener Zeit Sozialismus durchsetzte, aber der Stolz erlaubte ihnen nicht, sich vor den Italienern zu verbeugen. Im Februar bestimmten beide Staaten eine Grenzerneuerungskommission. Eine neue Grenze wurde zuletzt festgesetzt - so berichtet die Chronik - ohne die jugoslawischen Delegierten.

Einige erwarteten die Ankunft der Jugoslawen schon Mitte März. Die Gemeinde von Sorica erlebte aber unter Italien noch die Parlamentswahl, obwohl die Einwohner nicht gewählt haben. Erst am 2. Juni 1921 waren sie "erlöst", als die Vertreter des jugoslawischen Staates, Viktor und Rudolf Andrejka, Major Marković und später noch eine Abteilung der jugoslawischen Armee kamen. Die Italiener wurden in Davča und Sorica durch jugoslawische Grenzer und Gendarmen ersetzt.